ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HALK EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK YÖNETİCİ, İŞVEREN VE VELİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Satı Özdemir

Ankara
Ağustos, 2008

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HALK EĞİTİMİ PROGRAMI

TÜRKİYE'DE HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK YÖNETİCİ, İŞVEREN VE VELİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Satı Özdemir

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Mehmet Bilir

Ankara
Ağustos, 2008

Eğitim Bilimleri Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul görmüştür.

Başkan……..…(imza)
Prof. Dr. ,Meral UYSAL

Üye……..(imza)
Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY

Üye…….……(imza)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLİR (Tez Danışmanı)

Onay
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
…../…./2008

Prof.Dr. Ayşe ÇAKIR İLHAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesine yönelik yönetici, işveren ve veli görüşleri incelenmiştir. Her birey gibi zihinsel engellilerin de meslek edinme ve istihdam edilme hakları vardır. Çalıştığım kurumda karşılaştığım veliler, çeşitli nedenlerle konuştuğum yöneticiler başta olmak üzere pek çok kişinin özellikle hafif düzeydeki zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri ve istihdamları konusunda yeteri kadar çalışma yapılamadığı ve sıkıntılar yaşandığına ilişkin görüşleri beni bu araştırmayı yapmaya yönlendirmiştir.

Araştırmanın her aşamasında; başlangıcından bitimine kadar, “ben bırakıyorum, yapamıyorum” deyişlerime aldırmadan, olumlu eleştirileri ve katkılarıyla beni yönlendiren, bilgi ve deneyimlerini içtenlikle benimle paylaşan değerli danışmanım Yrd. Doç.Dr. Mehmet Bilir’e teşekkürlerim sonsuzdur. Onun desteği olmasaydı bu çalışma sonlanamayacaktı. Bilgilerine, ilgisine ve her anlamda desteğine ihtiyaç duyduğum dostum Nacar Demir’e, görüşlerini benimle paylaşan okul yöneticileri, veli ve işverenlere, gösterdikleri sonsuz sevgi ve ilgi ile bana destek olan başta kardeşim Muharrem olmak üzere, aileme teşekkürlerimi sunarım.

Satı ÖZDEMİR

ÖZET

TÜRKİYE'DE HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK YÖNETİCİ, İŞVEREN VE VELİ GÖRÜŞLERİ

Özdemir, Satı
Yüksek Lisans, Halk Eğitimi Programı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bilir
Ağustos 2008, 80 sayfa

Araştırmanın amacı, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdam politikalarına ilişkin İş ve İşçi Bulma Kurumu, Halk Eğitim Merkezi, İş Okulu yöneticilerin görüşlerini, zihinsel engelli yetişkin çalıştıran işveren görüşlerini ve zihinsel engelli bireylerin velilerinin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili Halk Eğitim Merkezlerinde, iş okullarında ve İş ve İşçi Bulma Kurumunda görev yapan ve araştırmaya katılmaya istekli 6 kurum yöneticisi, işyerinde zihinsel engelli yetişkin çalıştıran 4 işveren ve 5 öğrenci velisi (toplam 15 katılımcı) oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yöneticilerin, işverenlerin ve velilerin, zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin görüşleri yapılan görüşme ile alındığı için, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve yöneticilerin, işverenlerin ve velilerin belirttikleri görüşler değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimlerinin yeterli olmadığı, var olan eğitim programlarının zihinsel engellilerin mesleki eğitim ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadıkları, zihinsel engellilere ilişkin ayrı bir istihdam programının olmadığı, var olan istihdam haklarından zihinsel engellilerin yararlanamadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma

sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında işverenler, yöneticiler ve velilerin zihinsel engellilerin mesleki eğitimleri ve istihdamları konusunda yaptıkları değerlendirmelerde ortaklaştıkları görülmüştür.

ABSTRACT

THE VIEWS OF MANAGERS, EMPLOYERS AND PARENTS ON EVALUATION OF THE POLITICS OF SLIGHTLY MENTALLY RETARDED'S HIRING FOR JOB AND EMPLOYMENT IN TURKEY

Özdemir, Satı
Department of Popular Education
Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bilir
October 2008, 80 pages

The purpose of the study is to reveal the views of Labor and Employment Organization, Popular Education Centre, Labor School's managers, employers who hire mentally retarded adults and parents of mentally retarded on the politics of hiring for a job and employment of slightly mentally retarded. The working group of the study consist of 6 voluntary institution managers who work at Popular Education Centers in Ankara, labour schools and Labour and Employment Organization; 4 employers who hire mentally retarded adults and 5 parents (totally 15 participants). As a data gathering instruments half-structured interview forms were used. Since the views of the managers, employers and parents on the hiring and employment of mentally retarded were had via interviews, for analyzing the data qualitative research method was applied and the views were scrutinized.

As a result it was noticed that vocational education of slightly mentally retarded was insufficient, existing educational programmes did not accurately respond to the needs of the mentally retarded, there was not a particular employment schedule for mentally retarded and that mentally retarded did not benefit from the existing employment rights. At the end of the study, via

the findings it was observed that employers, managers and parents' analysis on vocational education and employment of mentally retarded was in accompliance with each other.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KAPAK i
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR LİSTESİ xi

BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
Problem 1
Araştırmanın Amacı 6
Araştırmanın Önemi 7
Sınırlılıklar 8
Tanımlar 8

BÖLÜM II 10
YASAL DAYANAKLAR: TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA GENEL DURUM VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 10
Yasal Dayanaklar 10
Dünyada Genel Durum 10
Türkiye'de Yasal Durum 12
Zihinsel Engelliler, Mesleki Eğitimleri ve İstihdamları 16
Zihinsel engelliler 16
Zihinsel engellilerin mesleki eğitimleri 18
Zihinsel engellilerin istihdamları 24
İlgili Araştırmalar 27

BÖLÜM III 29
YÖNTEM 29
Araştırmanın Modeli 29
Çalışma Grubu 30

Veri Toplama Araç ve Teknikleri 30
Verilerin Analizi 31

BÖLÜM IV 32
BULGULAR 32
Yöneticilerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri 32
Yöneticilerin İstihdama İlişkin Görüşleri 38
İşverenlerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri 40
İşverenlerin İstihdama İlişkin Görüşleri 43
Velilerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri 45
Velilerin İstihdama İlişkin Görüşleri 47

BÖLÜM V 49
SONUÇ VE ÖNERİLER 49
Sonuçlar 49
Hafif Düzeydeki Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimlerine İlişkin Sonuçlar 49
Hafif Düzeydeki Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamlarına İlişkin Sonuçlar 50
Öneriler 52
Uygulamaya Yönelik Öneriler 53
İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler 54
KAYNAKÇA 55
EKLER 56

TABLOLAR

Tablo 1: Engellilerin eğitim durumunun genel nüfusun eğitim durumuyla karşılaştırılması. 21
Tablo 2: Zihinsel engellilerin eğitim durumu(2002)..... 24
Tablo 3- İşgücü Durumuna Göre Özürlü Nüfus Oranı (12 ve daha yukarı yaştaki nüfus) 25

BÖLÜM I
GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın; problemine, amacına, önemine, sınırlılıklarına ve araştırmayla ilgili tanımlara yer verilmiştir.

Problem

İnsanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için çalışmak, bir işe sahip olmak durumundadırlar. Tüm toplum için gerekli olan bu durum özellikle engelliler için daha da önemlidir. Her insan gibi engelli bireylerin de sosyal ve ekonomik ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlardan daha fazla sorunla karşılaştıkları görülmekte, gerek eğitimleri gerekse daha sonrasında istihdamları bakımından zorluk yaşadıkları düşünülmektedir. Engelli bireyleri topluma kazandırmanın en önemli yolu onları eğitmek ve bir iş sahibi yapmaktır.

Avrupa ülkelerinden bazıları I. Dünya Savaşı'ndan sonra özel ve kamu alanlarda engelli kişileri istihdam etmişlerdir. Kota biçiminde engelli çalıştırma uygulamaları, özellikle savaşta sakatlanan harp malullerinin istihdamını kolaylaştırmak amacıyla ilk kez Almanya'da (1919), daha sonra Avusturya (1920), İtalya (1921), Polonya (1921) ve Fransa'da (1923) uygulamaya konulmuştur (www.sosyalsiyaset.com /documents/ozurlu_kota_sistemi.htm).

1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her bireyin eğitim ve çalışma hayatına ayrım gözetilmeksizin katılması gerekliliğini, bildirgenin 23 ve 26. maddelerinde şu şekilde açıklamıştır. *23. Madde* kapsamında:

- Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
- Herkesin, herhangi bir ayrım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
- Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

26. Madde kapsamında; "Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır" (http://www.tihv.org.tr/belgeler/bildirge.html) denilmektedir. Böylece bildirge içerisinde geçen "herkes" sözcüğü ile engellilerin hakları da koruma altına alınmış olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1993 tarihinde "Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" belirlenmiştir. Aynı zamanda bu kurallar AB'nin engellilikle ilgili uluslararası politikalarını belirlemiştir. Devletlerin engellilere bir bütün halinde ve herkesle aynı haklara sahip olacak şekilde davranması ve bunun sağlanabilmesi için devletlere, engelli işçilere karşı toplumdaki önyargıların ve olumsuz tutumların yok edilerek toplumun bilinçlendirilmesi yolunda kampanyalar başlatması ve bunları desteklemesi yönünde görevler verilmiştir. AB engelli sosyal politikasının ana konusunu BM'nin ortaya koyduğu çalışmalar oluşturmaktadır.

Aysoy'un belirttiği gibi AB engelli sosyal politikalarını belirleyen; eylem planlarıdır. Eylem planları engelli sorunlarını küreselleştirerek birbirinden farklı sosyal, ekonomik ve kültürel değerlere sahip uluslar için aynı çözümleri üretmektedir. AB'nin bu politikası engelli sorununun çözümü için bir engel oluşturmaktadır.

Toplumun tüm bireyleri için önemli olan çalışma hakkı, engelliler için, yaşadıkları topluma katılmada kilit rol oynamaktadır. Bir şey üretmek için

bedensel ve zihinsel olarak çaba harcama anlamına gelen çalışma, birey ve içinde yaşadığı toplum açısından çok önemli anlamlar içermektedir. Her şeyden önce bireyin güven içinde var olabilmesi, kendini gerçekleştirebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi çalışmasına bağlıdır (Yılmaz, 2001).

Topluma üretken bir birey olarak katılmanın önkoşulu gelir getirici bir işe sahip olmaktır. Toplumun tüm bireyleri için geçerli olan bu koşul engelliler için daha da büyük önem taşımaktadır. Ancak engellilerin bir iş sahibi olabilmeleri için yerine getirilmesi gereken çok önemli bazı hizmetler söz konusudur. Öncelikle çok iyi bir sağlık hizmeti, herkese bir hak olarak tanınan temel eğitim ve beraberinde özel eğitim, sonrasında bu hizmetlerin en önemli ayağı olan mesleki eğitim olanaklarından engellilerin mutlaka yararlandırılmaları gerekmektedir (Mutluoğlu, 2004).

Engellilerin sosyal yaşama katılabilmeleri, bağımsız yaşam sürdürebilmelerine bağlıdır. Bu gerçekleştirilebildiği ölçüde “kendisine yardımcı olabilen” engelliler çoğalacaktır. Yardım ve hizmetlerin hedefi, engellileri başkalarına ve kurumlara bağımlı kılmak değil, aksine kendileriyle ilgili her türlü görev ve sorumluluğu üstlenebilecekleri konumlara ulaştırmaktır. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, bu “bağımsızlık”, zihinsel engelliler için de geçerlidir. Uluslararası birçok çalışma ve uygulama, bunun mümkün olabildiğini göstermektedir.

Eğitim olanaklarından meslek yaşamına, beslenme, giyim ve konut durumlarından hukuksal haklarına kadar her alanda, engellileri “denk” kabul eden bir zihniyetin oluşması gerekmektedir. (http://www.ozida.gov.tr/ arastirma/ilerianaliz/ilerianaliz.doc)

Mesleki eğitim, çocukluk döneminden başlayarak, ergenlik döneminin sonuna kadar şekillenen bir süreçtir. Eğitim bütünlüğü içerisinde yetersizlikten etkilenmiş bireylerin de diğer bireylerle birlikte mesleki eğitim olanaklarından yararlanmaları ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilecek düzeyde yetiştirilmeleri, çağdaş toplumlar tarafından benimsenen ve kabul gören bir anlayıştır (4. DEK, 2005).

Bir meslek ve iş sahibi olamayan kimseler sosyal ve ekonomik güvenden yoksun bir yaşam sürdürürler. Engelli bireylerin güven duygularını geliştirmek, gerçekçi bir benlik kavramı kazandırmak ve başkalarına bağımlılıklarını azaltmak için onlara en iyi yapabilecekleri iş öğretmek gerekmektedir. Bununla birlikte, bazı engelli bireylerin bir iş sahibi olmayı başarmış olmalarına karşın, engelli bireylerin büyük çoğunluğu için iş en önemli sorundur. Engelli bireylerin becerilerinin yanında, engelin niteliği ve bu konudaki mesleki eğitim olanakları da meslek seçimindeki seçenekleri sınırlandırmaktadır. Ayrıca pek çok işverenin ve toplumdaki diğer kişilerin engelli bireyler hakkındaki yanlış bilgileri, önyargıları ve tutumları iş olanağını daha da sınırlamaktadır (Akçamete, 1989). Bu nedenle, engelli bireylere sadece en iyi yapabilecekleri iş öğretmek yeterli olmamakta bireylerin istihdam edilmeleri ve bunun sürdürülmesi de aynı derecede önemli olmaktadır (Özmen, 1996).

Özel eğitim gerektiren bireyler, doğumlarından itibaren çeşitli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu engeller bireyin yetersizliğinden kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan uygun program ve projelerin olmayışından da kaynaklanabilmektedir. Bu bakımdan özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliklerine uygun bir mesleğe yönlendirilmeleri ve okuldan işe geçişte uygun bir işe yerleştirilmeleri, yerleştirildikleri bu iş ortamlarında en üst performansa ulaşabilmeleri için mesleki hazırlık ve mesleğe hazırlık programlarından geçirilmesi gereklidir (4. DEK, 2005).

Özürlü bireyin işe alınmasıyla, istihdam sorununun büyük ölçüde çözüldüğü varsayılmaktadır. Oysa iş yaşamı, işe alınan özürlü bireyin özellikleri ve yetenekleri dikkate alınarak düzenlenmediğinden ve iş başında geliştirme eğitimi verilmediğinden, işe alınan özürlülerden çoğu kez beklenen verim sağlanamamaktadır. Bu durumun hem işveren kurum, hem çalışan özürlüler hem de işe alınmayı bekleyen özürlüler açısından ayrı ayrı ve birlikte olumsuz sonuçları olmaktadır. Başlangıçta iş bulduğu için mutlu olan birey, iş ortamında karşılaştığı tutumlar ve sorunlar yüzünden kendisini verimsiz, hatta “işe yaramaz” hissedebilmektedir. Özürlülerin istihdam edilmiş bile olsalar vasıfsız ve düşük ücretli işlerde çalıştırılmaları, işten çıkarmalarda

ilk sıralarda yer almaları gibi sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır (Yılmaz, 2004). Özürlülerin işe girdikten sonra o işte kalıcı olup olmamaları da önemlidir. Özürlülerin iş yaşamlarını etkileyen güçlüklerin, işyeri ve işten kaynaklanan engellerin yanı sıra sosyal engeller de söz konusudur (Yılmaz, 2004).

Özürlülerin istihdamı önündeki engeller bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu engellerin birbirlerine bağlı etmenler olduğu görülmektedir. Özürlülerin istihdamı konusundaki politikaların yetersizliği, özürlülerin istihdamdan önce yeterince eğitilememeleri, özürlülerin eğitim ve vasıf düzeylerinin düşük olması, genel olarak toplumun özürlülere yönelik önyargıları, işverenlerin özürlülere yönelik olumsuz tutumları vb. nedenler birbirleriyle karşılıklı etkileşim içerisindedirler. Bütün bu engellerin yanı sıra özürlülerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar nedeniyle istenen başarıyı elde edememeleri de işsiz özürlülerin istihdamını güçleştiren yeni bir etkene dönüşmektedir (Karataş 2001).

Mesleki eğitimin bir hak olduğu bilinen bir gerçekken, engellilerin, özellikle zihinsel engellilerin mesleki eğitimlerinin ve mesleğe yönlendirilmelerinin sınırlı sayıda kurum tarafından gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, meslek edinme adına tüm bireylerin yararlandığı, halk eğitim merkezleri, çıraklık eğitim merkezlerinin mesleki eğitim olanaklarından zihinsel engelli bireylerin yeterince yararlanamadığı düşünülmektedir.

Engelli bireylerin istihdamının sağlanması ve bunu sürdürülmesi yasalarla güvence altına alınmış olmasına karşın engelli bireylerin istihdam edilmelerinde sorunlarla karşılaşılmaktadır. Yasal açıdan engelli bireylerin tanımlanmalarında, tespitinde ve işe yerleştirilmelerinde ayrıca, engellilere sağlanan mesleki eğitim olanakları, işverenlerin finansal sıkıntıları ve işverenlerin engelli bireylerin işe alınmasına yönelik tutumları açısından sorunlarla karşılaşılmaktadır. (Özmen, 1996)

Türkiye'de engellilerin istihdamına ilişkin gerek anayasal gerekse sosyal, ekonomik ve mali içerikli kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve

tebliğlerle çeşitli kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu yasal düzenlemelere rağmen işverenler engelli bireyleri işe almada, istihdam etmede zorlanmaktadırlar.

Engelli bireylerin istihdamında karşılaşılan en önemli engellerden biri bu bireylerin herhangi bir mesleki vasıflarının olmaması ve eğitim düzeylerinin düşük olmasıdır.

Pek çok uluslar arası ve ulusal mevzuatlarca bir hak olarak güvence altına alınmış eğitim hakkı, istihdam hakkı konularında uygulamalarda göz ardı edildiği ve mesleki rehabilitasyonları için gerekli önlemlerin alınmadığı/alınamadığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'de zihinsel engele sahip bireylerin bir iş sahibi olabilmeleri ve bir işyerinde çalışabilmeleri anlamında neler yapıldığı, ne gibi politikalar uygulandığı ve bu politikaları geliştirmek anlamında neler yapılabileceği açıklanmak durumundadır.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların neler olduğu ve bu politikaların geliştirilmesi için neler yapılması gerektiği bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinmelerine ve istihdamlarına ilişkin yapılan çalışmaların neler olduğu, var olan meslek edindirme ve istihdam politikalarının geliştirilmesi için neler yapılabileceği konusunda, İş ve İşçi Bulma Kurumu yöneticilerinin, yetişkin eğitimi kurumu olan Halk Eğitimi Merkezi Yöneticilerinin, zihinsel engelli bireylere eğitim veren İş Okulu yöneticilerinin, işyerinde hafif düzeyde zihinsel engelli çalıştıran işverenler ile hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin yasal sorumluluklarını üstlenen velilerin görüşlerine göre değerlendirilmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bu genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'de Hafif Düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılan çalışmalar nelerdir?

2. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinmelerine yönelik yapılan çalışmalar var olan ihtiyacı karşılamakta mıdır?

3. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinmelerine yönelik yapılan çalışmalarda, uygulanan politikalarda yaşanan sorunlar?

4. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinememelerine neden olan etkenler nelerdir?

5. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere yönelik uygulanan istihdam politikaları nelerdir?

6. Uygulanan bu politikaların yeterliliği konusunda yönetici, işveren ve veli görüşleri nelerdir?

7. Uygulanan politikaların geliştirilebilmesi konusunda yönetici, işveren ve velilerin görüş ve önerileri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmamızda özellikle Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli bireylere meslek edindirme ve bu bireylerin istihdamları ile ilgili politikaları ele alınmıştır. Böyle bir çalışma engellilerin özellikle ülkemizde istihdam olanaklarından en az faydalanabilen zihinsel engellilerin meslek edindirilmek suretiyle topluma kazandırılması için bugüne kadar yapılanlar ortaya konmuş ve bu bireylerin daha fazla alanda istihdam edilebilmesi için uygulanan

politikalar ele alınmıştır. Bunun sonucunda özellikle zihinsel engelli bireyler için geliştirilecek politikaların daha işlevsel olmaları için önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler yoluyla geliştirilecek politika ve uygulama için veri ve bilgi sağlanabileceği, bu konuda yapılacak benzer çalışmalara da ışık tutacağı umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırmacının olanakları araştırmanın kapsamını sınırlamayı gerektirmiştir. Bu nedenle araştırma:

Çankaya Halk Eğitimi Merkezi, Mamak Halk Eğitimi Merkezi, Milli Piyango Başkent İş Okulu, Hurin Yavuzalp İş Okulu, Sincan İş Okulu, Türkiye İş Kurumu(İŞKUR) yöneticilerinin görüşleri, zihinsel engelli yetişkin çalıştıran işveren görüşleri ve çalışan zihinsel engelli bireylerin velilerinin görüşleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Zihinsel Engellilik (Mental Retardasyon): Genel zeka düzeyinin yaşıtlarıyla kıyaslandığında ortalamanın belirgin düzeyde altında bulunmasıdır (Bireysel olarak uygulanan IQ testinde yaklaşık 70 ya da altında bir IQ'nun bulunması durumu). Bu çocuklar içinde yaşadıkları ortamın kendilerinden beklediği davranış özelliklerini göstermekte zorluk çekerler. Zeka geriliği tanısının konulabilmesi için belirtilerin 18 yaşından önce ortaya çıkması gerekir.

Hafif Düzeyde Zihinsel Engellilik (Hafif Mental Retardasyon): Zeka bölümü düzeyi 50-55 ile yaklaşık 70 arası. Hafif derecede zeka geriliği olan kişiler, gelişim alanlarında yaşıtlarından daha geride olsalar da tuvalet alışkanlığı edinme, yürüme, konuşma gibi temel davranışları zamanla kazanabilmelerine rağmen genellikle geç öğrenirler ve öğrendiklerini çabuk

unuturlar. Hafıza ve dikkatleri zayıftır. Bu nedenle öğrendiklerini sürekli tekrar etmeleri gerekir. Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli olan çocuklar, temel okuma yazma ile sayma becerilerini akranlarına göre daha yavaş, geç ve güç öğrenebilmektedirler. Ancak normale yakın zekaya sahip olduklarından akademik (okuma, yazma hesap vb.) becerilerin eğitimi verilebilir. Yaşıtlarına göre daha geç ve yavaş öğrenebilseler de pek çok şey öğrenebilirler.

BÖLÜM II
YASAL DAYANAKLAR: TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA GENEL DURUM VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde dünyada ve Türkiye'de engellilerin eğitim, meslek edinme ve istihdam haklarına ilişkin yasal dayanaklar, zihinsel engellilerin mesleki eğitimleri ve istihdamları konusunda yaşanan sorunlara ilişkin Türkiye'de yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Yasal Dayanaklar

Dünyada genel durum

Dünya nüfusunun önemli bir oranını özürlülerin oluşturduğu günümüzde, zihinsel, fiziksel ya da duygusal özürleri sonucu engelli insan sayısı Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre gelişmiş ülkelerde %10, gelişmekte olan ülkelerde %13 engelli olduğu tahmin edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi başta olmak üzere pek çok uluslar arası belgede tüm insanların sahip oldukları haklar belirtilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. Maddesinde herkesin eğitim hakkına sahip olduğu ve teknik ve mesleki eğitimin herkese açık olduğu vurgulanmaktadır. Yine aynı Beyannamenin 23. maddesinde herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı olduğu, ayrıca herkesin herhangi bir ayrım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı olduğu belirtilmiştir. Birleşmiş

Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne ek olarak "Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi" yayımlanmıştır. Engellilerin topluma üretken bireyler olarak katılımları konusundaki haklarını, toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini belirten bildiri, on üç maddeden oluşmaktadır. Bildirgenin 3. maddesi, özürlülüğün doğası, ciddiyeti ve derecesi ne olursa olsun, özürlülerin yaşıtları ile aynı temel haklara ve düzgün yaşam standartlarına sahip olduklarını vurgulamaktadır (TCBÖİB, 1999).

Birleşmiş Milletler, 1993 yılında "Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" ı kabul etmiştir. Bu kurallar, politika yapıcıların; teknik ve insan hakları temelinde ülkeler, uluslar arası kuruluşlar ve hükümet kuruluşları arasında işbirliği yapabilecekleri bir araç olma özelliği taşımaktadır. Standart Kurallar 22 Maddeden oluşmaktadır. Bu kurallardan 6. ve 7. Kurallar engellilerin eğitim ve istihdamı ile ilgilidir. Özürlülerin eğitim haklarını düzenleyen altıncı maddeye göre devletler, engellilere bir bütün halinde ve herkesle aynı haklara sahip olacak şekilde ilk, orta, yüksek eğitim fırsatı verilmesi prensibini kabul etmeli ve engellilerin eğitimi milli eğitim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olmasını garanti altına almalıdırlar. Engellilerin istihdam hakkını düzenleyen yedinci maddede ise, devletler, engellilerin en doğal haklarını özellikle istihdam alanında kullanmak zorunda oldukları prensibini kabul etmeleri ve istihdam ile ilgili kanunların ve tüzüklerin, engellilere karşı ayrım yapmayan ve engellilerin istihdam edilmeleri yolunda engeller koymayan bir yapıda olmaları zorunluluğunun olduğu vurgulanmıştır (UN,1993).

Standart Kurallar, engellilerle ilgili politikanın bakış açısının eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik ve toplumsal yaşama tam katılım gibi temel sorun alanlarında, engellilerin, engelli olmayanlar için söz konusu olan her türlü fırsat eşitliğinden yararlanman bir nüfus grubu olarak kabul edilmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir. Engellilerin kapasitesini geliştirmek, yaşam koşullarını iyileştirmek, toplumsal gelişmelerden pay almalarını, bağımsızlaşmalarına destek verecek olanaklardan yararlanmalarını sağlamak, sürekli destek, bakım ve korunmaya ihtiyacı olan engellilerin insanca ve özel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşama haklarını güvence altına

almak, engelliler politikasının yadsınamaz sorumluluklarıdır. Anayasadan kaynaklanan eğitim haklarının tümünden eşit olarak yararlanmaları ve toplumla bütünleştirilerek meslek sahibi olmalarını sağlamak politikaların en önemli unsurlarındandır (TCBÖİB, 1999).

Türkiye'de yasal durum

Devlet, çatısı altında bulunan her kesimin gereksinimini karşılayan, bireyi ve toplumu mutlu ve güvenli bir şekilde yaşatma görevini üstlenen örgüttür (Baran, 2003).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile bütün yurttaşların korunma, katılım, istihdam, çalışma ortamında korunma, eğitim ve toplumla bütünleşme hakları güvence altına alınmıştır.

Engelliler politikasını yansıtan eğitim, sağlık, istihdam ve topluma tam katılım konularındaki yasaların içeriklerinde engellilerin haklarının korunduğunu görmekteyiz. Ancak bu yasaların uygulamaya yansımasında pek çok aksaklığın olduğu bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti "sosyal bir hukuk devleti"dir. Sosyal hukuk devletinin özünü ise, insanın engelli olsun olmasın onurlu bir yaşam sürmesini güvence altına almak, kişiliğinin özgürce gelişmesinin koşullarını sağlamak oluşturur. Bu sosyal devletin başta gelen temel görevlerindendir. Sosyal devletin sosyal refah politikasının temel ilkelerinden biri de, konuya ilişkin uygulamalardan tüm toplum kesimlerinin yararlanmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, sosyal devlet olmanın şartı olarak kalkınma stratejisinde engellilerle ilgili politikalar; sağlık, beslenme, aile, gençlik, çocukluk, eğitim, konut, istihdam, topluma uyum ve korunma, ulaşım, sosyal güvenlik konularını kapsamaktadır (TCBÖİB, 1999, s.79).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde; "Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz" ifadesi ve 61. maddesindeki "sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" ifadesinin açıklama kısmında "devlet engellilerin korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını

sağlayacak tedbirleri alır" ifadesiyle engellilerin de diğer insanlar gibi toplumsal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yine Anayasamızın 49. maddesi, "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" demektedir. Aynı maddenin açıklama kısmında "…işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam oluşturmak ve çalışma başarısını sağlamak için (devlet) gerekli tedbirleri alır" denmektedir.

Anayasanın ilgili maddeleri başta olmak üzere çeşitli yasalar; engellilerin eğitimlerini, çalışma yaşamlarını, istihdamlarını, devlet memuru olma koşullarını, sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemlerinden yararlanma koşullarını ve mesleki iyileştirme vb. hizmetlerini düzenlemektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 4857 Sayılı İş Kanunu, 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname başta olmak üzere pek çok kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, genelge ve tebliğlerle engellilerin hakları düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda "özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır" denilerek engellilerin eğitim hakkı güvence altına alınmıştır.

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunun 39. Maddesinde "Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır. Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun çırak ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanır" ifadesine yer verilmiştir.

Engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunların çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak

tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak amacıyla 2005 yılında Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'un özellikle 13., 14 ve 15. Maddeleri engellilerin mesleki rehabilitasyon, istihdam, eğitim ve öğretim hizmetlerini düzenlemektedir. İlgili maddelerden bazıları aşağıdaki gibidir:

"Madde 13.- Özürlülerin yeteneklerine göre mesleğini seçme ve bu alanda eğitim almak hakkı kısıtlanamaz.

Özürlülerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esastır.

Madde 14.- İşe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde özürlülerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.

Çalışan özürlülerin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, özrüyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Madde 15.- Hiçbir gerekçeyle özürlülerin eğitim alması engellenemez. Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkanı sağlanır. "

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esaslar düzenlenmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu ile özürlü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğu ve esasları düzenlenmiştir. İş Kanunu'nun 30. maddesinde özürlü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğunu aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

"İşverenler elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde her yılın Ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranlarda özürlü ve eski hükümlü ile 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun ek 1 inci maddesinin (B) fıkrası uyarınca istihdamı zorunlu olan terör mağduru işçiye meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin toplam oranı yüzde altıdır. Ancak, özürlüler için belirlenecek oran, toplam oranın yarısından az olamaz. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır."

Yine İş Kanunu'nun 101. maddesin de özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğuna aykırılık durumunda uygulanacak yaptırımı şöyle ifade edilmiştir:

"Bu kanunun 30. maddesindeki hükümlere aykırı olarak özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her özürlü ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için yedi yüz elli milyon lira (yedi yüz elli YTL) para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz."

Ülkemizdeki yasal düzenlemeler, engellilerin toplumla bütünleşmelerini ve istihdamlarını sağlamak için imkanların kullanılmasında ve uygulamalarda bu kişilere eşitlik getirilmesini gerekli kılmaktadır (Yener, 1992)

Zihinsel Engelliler, Mesleki Eğitimleri ve İstihdamları

Zihinsel engelliler. Yukarıda belirtilen kanunlar ve bunlara dayalı pek çok yönetmelik, genelge ve tebliğler yoluyla genel olarak engelli bireylerin meslek edinme ve istihdam haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu araştırmanın konusu genel olarak zihinsel engellilere yönelik meslek edindirme ve istihdam politikalarının değerlendirilmesi olduğu için bu bölümde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri ve istihdamlarına ilişkin genel politikalar ele alınmıştır.

Eğitimde hedeflenen bireylerin gereksinim ve bireysel farklılıkları göz önüne alınarak geliştirilecek ve uygulanacak programlar doğrultusunda bireye üretici olma ve kendini gerçekleştirme yeterliliği kazandırmaktır. Ancak her birey diğerlerinden farklı öğrenme özelliklerine sahiptir (Kırcaali-İftar, 1998)(Aktaran: Baran, 2003).

Zihinsel engelli bireylere yönelik yapılan tanımlar içerisinde en yaygın olarak benimsenen American Association on Mental Retardation (AAMR) tarafından yapılan tanımdır:

“Zeka geriliği, zihinsel işlevde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizliktir. Bu yetersizlik 18 yaşından önce başlar.

Göz önünde bulundurulması gereken varsayımlar şunlardır:

1. Mevcut işlevlerdeki sınırlılıklar, bireyin yaşıtları ve kültürü için tipik toplumsal çevre koşulları içerisinde ele alınmalıdır.

2. Geçerli bir değerlendirme, kültürel ve dil farklılıklarını olduğu kadar iletişim, duyusal, motor ve davranışsal etmenleri de göz önünde bulundurur.
3. Bireydeki sınırlılıklar çoğu kez güçlü olduğu özelliklerle birliktedir.

4. Sınırlılıkları belirlemenin önemli amacı, gereksinim duyulan yardımların profilini geliştirmektir.

5. Belirli bir süre uygulanan bireyselleştirilmiş yardımlarla zeka geriliği gösteren kimsenin yaşam işlevlerinde genellikle ilerleme olacaktır." (http://www.aamr.org/Policies/faq_mental_retardation.shtml)

1992 yılında AAMR tarafından yapılan bu tanıma göre zihinsel engellilik, "bireyin işlevlerindeki belirgin sınırlılıktır. İletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zamanlarını kullanma ve iş becerileri olarak sıralanan 10 uyumsal davranıştan en az iki ya da daha fazlasında yetersizlikle ortaya çıkan, zihinsel işlevlerin belirgin derecede normalin altında olma durumudur ve bu yetersizlikler gelişimsel dönemlerde ortaya çıkar." (Sucuoğlu, Yayınlanmamış ders notları).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2006 tarihinde yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde zihinsel yetersizliği olan birey; "Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan birey" olarak tanımlanmıştır (MEB, 2006).

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik: "Bireyin eğitim dönemi içinde, sınırlı seviyede destek eğitim hizmetleri ve özel düzenlemelere ihtiyacı olması durumunu" olarak tanımlanmaktadır.

Hafif düzeyde zihinsel engelli olan bireyler, "eğitilebilir" olarak nitelendirilen grubu işaret eder. Hafif düzeyde zihinsel engelli olan çocuklar, toplumsal ve konuşma yeteneklerini okul öncesi yıllarda 0-5 yaş arasında kazanırlar. Duyusal ve motor alanlardaki bozuklukları çok azdır ve çoğunlukla daha ileri yaşlara kadar zihinsel engelli olmayan çocuklardan ayırt edilemezler. Bu çocuklar, on yaşın sonuna doğru, altıncı sınıf düzeyinde okul becerileri kazanabilirler. Erişkin yaşlarda, ancak kendi başlarına

yaşayabilmeye yeten toplumsal ve mesleki yetenekler kazanırlar. Ancak, alışılmışın dışında toplumsal ve ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarında rehberliğe gereksinim duyarlar. Hafif düzeyde zihinsel engelli olan bireyler, uygun destekle çoğunlukla kendi başlarına ya da bir yetişkinin denetimiyle toplum içinde bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilirler. Hafif düzeyde zihinsel engelde hareket, bedeni kullanmaya ilişkin (motor) problemler az görülür ya da yoktur. İletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal etkileşim, toplum içinde yaşayabilme, kendini yönlendirme, sağlık ve emniyeti gözetebilme, akademik/okula ilişkin beceriler, boş vakitlerini değerlendirme, iş becerileri gibi özellikler yaşıtlarına çok yakın değerlerde gözlenir (http://www.ozida.gov.tr/egitim/egitimseti/zihinsel.htm).

Zihinsel engelliliğin tüm toplum içinde oranı %3'tür. Bunun %85'i hafif düzeyde zihinsel engeldir.

Tıp uzmanları, zihince özürlü kimselerin mümkün olduğu kadar normal bir hayat sürmeleri gerektiğini ileri sürmektedirler. Bunun mümkün olabilmesi için bu kimselerin temel bir eğitimden geçmeleri, çalışma hayatına gererek bir beceri elde etmeleri ve boş zamanlarında toplumdaki eğitim olanaklarını kullanabilmeleri gerekir (Lowe, 1985).

Lowe (1985), eğitim bakımından yoksunluk içinde olanları iki grupta toplamıştır: Birincisi, toplumsal, ekonomik, coğrafi koşullarla aile koşulları dolayısıyla yoksunluk içinde olanlar; ikincisi, zihince veya bedence özürlü olanlar. Bir yoksunluğun öteki ile birlikte gittiğini kaydetmek gerekir.

Eğitim bakımından yoksunluk içinde olanlar arasında yer alan zihinsel engelliler bir iş ve meslek sahibi olmak ve bağımsız yaşam becerilerine sahip olmak anlamında sınırlılıklara sahiptirler.

Zihinsel engellilerin mesleki eğitimleri. Mesleki eğitim, çocukluk döneminden başlayarak, ergenlik döneminin sonuna kadar şekillenen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bireyler, aldıkları eğitim, aile ve çevre ile etkileşim sonucunda gelecekte hangi mesleğe yönelecekleri konusunda bir

karara varırlar. Bu karar doğrultusunda bir eğitimden geçerler (Özürlüler Şurası, 1999).

Engellilerin, engelliliklerinin giderilmeye çalışılması veya bunun mümkün olmadığı hallerde onlara yaşamlar için gerekli maddi ve manevi olanakların sağlanması gerekmektedir. Ancak bundan daha da önemlisi; bu kişilerin çalışma hayatında yer almalarını sağlamaktır. Bu engellilere yardımcı olmanın en akılcı yoludur (Ekmekçi, 1987).

Engelli bireyler, çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süre içinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller, bireyin özründen kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan uygun programların olmayışından da kaynaklanabilir. Bu nedenle engellilerin, uygun bir mesleğe yöneltilmeleri bakımından hangi eğitim kademesinde olursa olsunlar, okuldan işe geçişte özür ve özelliklerine uygun bir işe yerleşebilmeleri ve bu işte en yüksek potansiyele ulaşabilmeleri için uygun mesleki rehberlik ve programlardan geçmeleri gerekmektedir (I. Özürlüler Şurası, 1999).

Toplumdaki her insan gibi zihinsel engelli bireylerinde var olan potansiyellerine dayalı olarak yaşamlarını bağımsız bir şekilde devam ettirmelerinin temel şartı; herhangi bir iş ve meslek alanında o iş ve mesleği en iyi şekilde yapabilecek düzeye ulaşmalarıyla mümkündür. Bu noktada da karşımıza mesleki eğitim gerekliliği çıkmaktadır (Cavkaytar, 1999). Sosyal yaşamın iş değeri üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde zihinsel düzeyi ne olursa olsun herkesin bir iş ve meslek alanında yaşamını devam ettirebilecek kadar bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle zihin engellilerin eğitiminde bağımsız yaşam becerilerinin en üst basamağı olan mesleki becerilerin kazandırılmasına özel önem verilmektedir. Eğitim bütünlüğü içerisinde özürlülerin de diğer bireylerle birlikte mesleki eğitim olanağından yararlanmaları ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kalifiye birer eleman olarak yetiştirilmesi günümüz çağdaş toplumları tarafından benimsenen ve kabul gören bir anlayıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999).

Özel gereksinimli bireyler arasında zihinsel engelliler diğer engel gruplarına oranla daha yaygınlık göstermektedir. Zihinsel engelli bireyler birçok yaşam işlevlerinde sınırlılıklar sergilemeleri nedeniyle özel programlar ve uygulamalar gerektiren ek hizmetlere gereksinim duymaktadırlar. Bu ek hizmetler; bireyin özel eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, özel olarak geliştirilmiş eğitim programları, özür ve özelliklerine uygun eğitim ortamlarından oluşmaktadır (Çeviren: Karatepe, 1992).

Tüm bireylerin eğitiminde olduğu gibi zihin engelli bireylerin eğitiminde de, onların ileride başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılması, bireyin bireysel farklılıkları ile yapabildikleri dikkate alınarak eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve gereksinimlerine uygun eğitim ortamlarının sunulmasıyla mümkün olabilmektedir (Cavkaytar, 1998).

Zihinsel engelli bireylere sunulun özel eğitim hizmetlerinin temel amacı, bu bireylere toplum içerisinde bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaktır. Bu beceriler; temel beceriler, kişisel uyum becerileri, topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan beceri alanlarından oluşmaktadır.

Zihinsel engellilerin eğitim durumlarına ilişkin açıklamalara geçmeden önce genel ve engelli nüfusta eğitim durumuna ilişkin 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nın verilerini değerlendirmek fayda olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1: Engellilerin eğitim durumunun genel nüfusun eğitim durumuyla karşılaştırılması.

Eğitim Durumu	Genel Nüfus			Engelli Nüfus		
	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuryazar değil	7764060	11,3	12,9	604945	34,1	36,3
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	12037120	17,5	20,1	247642	14,0	14,9
İlkokul	21738553	31,7	36,2	549681	31,0	33,0
İlköğretim	2430754	3,5	4,1	25607	1,4	1,5
Ortaokul	4499685	6,6	7,5	87257	4,9	5,2
Orta ve dengi meslek	156146	0,2	,3	3100	0,2	0,2
Lise	6997669	10,2	11,7	93635	5,3	5,6
Lise ve dengi meslek	1215056	1,8	2,0	21509	1,2	1,3
Yüksekokul veya fakülte	3028955	4,4	5,1	30382	1,7	1,8
Yüksek lisans, doktora	108454	0,2	,2	1261	0,1	0,1
Ara Toplam	59976452	87,4	100,0	1665018	93,9	100,0
99	38775	0,1		174	0,0	
0	8607332	12,5		107112	6,0	
Toplam	**68622559**	**100**		**1772305**	**100**	

Kaynak: DİE Özürlülük Araştırması (2002)

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nın verilerine göre, genel nüfusta ilkokul ve öncesi eğitim düzeyindekilerin oranı -okuryazar olmayanlar dahil- Türkiye nüfusunun %69,3'ünü oluşturmaktadır. Bu haliyle Türkiye'de okuryazarlık yüksek olsa da eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu söylenebilir. Genel nüfusun eğitim düzeyindeki bu durum engelli nüfusta da yansımasını göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre genel nüfusun %12,9 u okuma yazma bilmezken, engellilerde bu oran 3 kat daha fazladır (%36,3). Bu dramatik farklılığın yanı sıra, engellilerde ilkokul ve öncesi eğitim düzeyine sahip olanların oranı %84,2'dir. Sonuç olarak, okuryazarlığı olmayan ve eğitim seviyesi düşük bir engelli kitlesinin varlığından söz edilebilir (TÜBİTAK, 2006).

Türkiye'de zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iş okullarında ve iş eğitim merkezlerinde sürdürülmektedir.

İş okulları; ilköğretimlerini tamamlayan, genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan ve 21 yaşından gün almamış özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla resmî ve özel okullardır (MEB, 2006). (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği)

İş okullarında akademik bilgi ve becerilerin yanında iş eğitimi uygulamalarının da yer aldığı eğitim programı uygulanır. Programın süresi dört yıldır. Programın birinci sınıfında bireylere akademik bilgi ve beceriler ile uygulamalı iş eğitimi yoluyla atölyelerde gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılır. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise akademik bilgi ve becerilerin kazandırıldığı dersler ile uygulamalı atölye dersleri verilir. İş yerine yerleştirilen bireyler kültür ve meslek derslerini haftada bir gün okulda, uygulamalı beceri eğitimini ise dört gün iş yerlerinde eğitim görürler. İş yerine yerleştirilemeyen bireyler ise okulda eğitimlerine devam ederler.

İş Eğitim Merkezleri; zorunlu öğrenim çağı dışında kalan ve genel eğitim programlarından yararlanamayacak durumda olan özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin; temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak ve iş ve mesleğe yönelik beceriler kazandırmak amacıyla farklı konu ve sürelerde meslek kurslarının düzenlendiği resmî ve özel yaygın eğitim kurumlarıdır. İş eğitim merkezlerinde de akademik bilgi ve becerilerin yanında iş eğitimi uygulamalarının da yer aldığı eğitim programı uygulanır. Kurs programını tamamlayan bireyler diğer yaygın eğitim programlarına, işe ve mesleğe yönlendirilirler.

Türk eğitim sisteminde örgün eğitimle (formal) yaygın eğitim (informal) arasında ayrım yapılmaktadır. Yetişkinlere yönelik eğitim ve yaygın eğitim, genel ve özel konulu kursları sunan Halk Eğitim Merkezleri ile devletin değişik meslek eğitimi kurumlarını kapsamaktadır. Yaygın eğitim alanına, program ya da kurs sunan özel kurum ve kuruluşlar da girmektedir (MEB, 2001). Türkiye'de yaygın eğitim kavramı, Milli Eğitimin genel hedeflerine ve ana ilkelerine uyum sağlayan ve devletin eğitim görevinin bir parçası olan bir

alanı kastetmektedir. Yetişkin eğitimi ve yaygın eğitimle devletin eğitim olanaklarından yararlanamamış ya da herhangi bir diploma almadan okulu terk eden kesime, eğitim olasılıkları sunulmaktadır (Ültanır ve Ültanır, 2005).

Bunların dışında tüm bireylere mesleki eğitimlerini gerçekleştirebilecekleri eğitim olanaklarının sunulduğu Halk Eğitim Merkezleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri ve İş-Kur'un işgücü yetiştirme ve geliştirme etkinliklerinden zihinsel engelli bireylerin de yararlanması beklenmektedir. İş Kurumunun işgücü yetiştirme ve geliştirme yönetmeliğinde yer alan 27. maddesinde, özürlülere mesleki nitelikler kazandırarak iş bulmalarını kolaylaştırmak veya kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmak için çalışabilecekleri işlere uygun mesleklerde kurslar düzenlemek ibaresi yer almaktadır. Benzer şekilde Halk Eğitim Merkezleri ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinin de benzer kursları düzenlemek durumunda olduğu belirtilmektedir.

Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü'ne yaptırılan araştırmaya göre (2002) Türkiye'de 8 milyon 431 bin 937 kişi engellidir. Bunun Türkiye nüfusuna oranı ise yüzde 12.29'dur. Yine aynı araştırma sonucunda elde edilen sonuçlara göre engelli nüfusun işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür. Araştırmaya göre her beş engelliden sadece biri işgücüne katılmaktadır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin nüfus içinde işgücüne katılım oranı yüzde 21.71 iken, işgücüne dahil olmayan engelli nüfus oranı yüzde 78.29 olarak tespit edilmiştir. Kent ve kırsal ayrımı yapıldığında ise bu oran kentlerde yüzde 25.61, kırsalda yüzde 17.76'dır (DİE,2002).

Aşağıda DİE'nin yaptığı araştırma bulguları yer almaktadır. Türkiye'de tüm engel grupları içinde zihinsel engelli bireylerin sayısı 331 bin 242'dir.

Tablo 2: Zihinsel engellilerin eğitim durumu(2002)

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuryazar değil	204127	61,6	66,9
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	40120	12,1	13,1
İlkokul	43028	13,0	14,1
İlköğretim	3178	1,0	1,0
Ortaokul	5694	1,7	1,9
Orta ve dengi meslek	237	0,1	0,1
Lise	6435	1,9	2,1
Lise ve dengi meslek	878	0,3	0,3
Yüksekokul veya fakülte	1436	0,4	0,5
Ara Toplam	**305133**	**92,1**	**100,0**
0	25935	7,8	
99	174	0,1	
Toplam	**331242**	**100,0**	

Kaynak: DİE Özürlülük Araştırması (2002)

Engel türleri içinde en düşük eğitim düzeyi zihinsel engelliler içinde yer almaktadır. Eğitim düzeylerine ilişkin yukarıdaki bulgular göz önüne alındığında genel olarak engelli bireylerin eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülecektir.

Zihinsel engellilerin istihdamları. Mesleki eğitimin tamamlanmasından sonraki en önemli aşama istihdam aşamasıdır. Anayasanın 61. maddesinde de “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatında intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” hükmü yer almaktadır. Alınacak önlemlerden biri yukarıda söz edilen mesleki eğitim diğeri ise istihdamdır.

Dünyada özürlülere yönelik işgücü programları; temelde kota/kota-ceza, mesleki rehabilitasyon, mesleki eğitim, destekli istihdam, subvanse edilen istihdam, belli işlerin özürlüler için ayrılması ve korumalı istihdam olarak uygulanmaktadır.

Ülkemizde özürlülerin istihdamına ilişkin politikalar büyük ölçüde kota ve kota/ceza sistemine dayanmaktadır. Özürlülerin istihdamına ilişkin hükümlerin yer aldığı temel yasalar ise 4857 sayılı İş Kanunu ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’dur. 657 sayılı DMK’na göre, kanun kapsamındaki

kurum ve kuruluşlar dolu kadro sayısının (taşra teşkilatı dahil) %3 oranında özürlüyü istihdam etmekle yükümlü kılınmıştır. 657 sayılı DMK, özürlü istihdam etmeme durumunu herhangi bir cezai yaptırıma bağlamamıştır.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30.maddesi uyarınca, işverenler 50 ve daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde en az %3 oranında özürlü çalıştırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu maddedeki hükümlere aykırı olarak özürlü çalıştırmayan kamu ve özel sektör işverenlerine yine aynı kanun 101. maddesi uyarınca her ay çalıştırmadıkları her özürlü için belli bir miktar para cezası uygulanmaktadır.

Yine aynı kanunun 30.maddesi uyarınca kontenjan üstünde özürlü çalıştıran, özürlü çalıştırma yükümlülüğü olmadığı halde özürlü çalıştıran ve çalışma gücünü %80'den fazla kaybetmiş özürlüyü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürlü için ödemeleri gereken sigorta prim hisselerinin %50'si Hazine tarafından karşılanmaktadır. Bu uygulama işverenlere yönelik bir teşvik olup, özürlülerin istihdamında sigorta primlerinin sübvansiyonu şeklinde yerini almaktadır (ÖZ-VERİ, 2004).

Tablo 3- İşgücü Durumuna Göre Özürlü Nüfus Oranı (12 ve daha yukarı yaştaki nüfus)

	ERKEK (%)	KADIN(%)	TOPLAM (%)
İşgücüne dahil olma oranı	21.71	32.22	6.71
İşsizlik oranı	15,46	14,57	21.54
İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	78,29	67.78	93.29

Kaynak: Türkiye Özürlüler Araştırması, DİE, 2003

Ülkemizde 2002 yılında gerçekleştirilen ve genel sonuçları 2003 yılı Aralık ayında açıklanan Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre ülke nüfusunun %12.29'unu özürlüler oluşturmaktadır. Bu oran içerisinde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı %91,8'dir. Bu nüfusun işgücüne dahil olma oranı %21.71 olup, işgücüne dahil olmayan nüfusun oranı %78.29'dur. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere özürlülerin işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür.

Özürlülerin iş piyasasında yeterince yer alamamalarının en önemli nedenlerinden birisi mesleki vasıf ve becerilerinin çok düşük olmasıdır. Uğuzer Karçkay'ın 2001 yılında özürlü çalıştırma yükümlülüğü olan 124 özel

sektör işvereni ile gerçekleştirdiği çalışmada işverenler özürlülerin istihdam edilmemelerinde; özürlülerin rehabilitasyon almamaları ve düşük eğitim düzeylerinde olmalarını (%32) en önemli gerekçe olarak göstermişlerdir (Uğuzer Karçkay 2001). Bu Araştırmada işverenler özürlülerin istihdamının artırılması konusunda birçok önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan en önemlisi; özürlülere genel eğitim, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanmasıdır (%39) (Uğuzer Karçkay, 2001).

Engel grupları içinde eğitim durumu bakımından en az olanaklara sahip olduğu düşünülen zihinsel engelliler yine işgücü bakımından da alt sıralarda yer almaktadır. Zihinsel engellilere yönelik meslek edindirme faaliyetlerinin azlığı bu gruba dahil bireylerin bir iş sahibi olamamalarını beraberinde getirmektedir.

Zihinsel engelli bireylere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması formal eğitim ortamlarında ilköğretim ve ilköğretim sonrası düzeylerde sürdürülmektedir. Bunlar içerisinde özellikle bağımsızlığın son aşaması olarak bireye mesleki becerilerin kazandırılması ve bireylerin bir işyerine yerleştirilmesi konusu önem kazanmaktadır (Baran, 2007).

Engellilerin istihdamlarına yönelik olarak hazırlanan mevzuatlara zihin engelliler açısından bakıldığında; zihin engellilerin devlet memuru olma şansının yok denecek kadar az olduğu, istihdamlarının da çok sınırlı olduğu söylenebilir. Özet olarak, mevcut mevzuat hükümlerinin zihin engellilerin istihdamına gerekli imkân vermediği görülmektedir. Hâlbuki zihin engellilerin istihdamı diğer engellilerden daha da öncelik taşımaktadır. Çünkü bu insanların birçoğu engellerinden dolayı ömür boyu başkalarına tam ya da yarı bağımlı olarak yaşamak mecburiyetindedir.

İlgili Araştırmalar

Konu ile ilgili alanyazın tarandığında Türkiye'de zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri ve istihdamları ile ilgili sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Araştırma bulguları ise genellikle işveren tutumlarının belirlenmesi konusunda Özmen (1996) yurtdışında yapılan birçok araştırma bulgusunu aktardığı raporunda işverenlerin engelli bireylerin işe alınmasına ve bu bireylerle birlikte çalışılmasına yönelik tutumlarında, engelin türü, derecesi, işverenin engelli bireylerle olan etkileşimleri, işverenlerin engelli işçilerle olan daha önceki iş deneyimleri, işyerindeki çalışan sayısı, işverenin cinsiyeti, eğitim düzeyi gibi değişkenlerin etkili olduğunu ifade etmiştir.

Baran (2003) çalışmasında işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini değerlendirdiği çalışmasında, işverenlerin, zihinsel engelli bireylerin istihdamlarında sorumluluk, teknoloji, uyum, ekip çalışması, iletişim ve akademik konularında beceriler aradıklarını ortaya koymuş ve bunun yanı sıra zihin engelli bireylerin iş ve işyeri deneyimlerinin artırılmasının ve işe göre hazırlanmalarının önemli olduğu, okulun toplumu ve aileleri bilgilendirmenin yanı sıra bu konulara ağırlık vermesi gerektiği sonucunu ortaya koymuştur.

Engellilerin mesleğe yönlendirilmesi ve çalıştırılması konusunda yaptığı araştırmada Soyal (1993) Türkiye'de engellilere hizmet sunan örgütlerin yapıları, işleyişleri ve bu örgütlerin engellilere sağlamaya çalıştığı ekonomik ve sosyal şartları ayrıntılı biçimde ele almıştır. Çalışma sonunda engellilerin eğitim ve istihdam sorunları belirlenmiş ve bu sorunları için çözüm yolları ortaya konmuştur.

Erbahçeci (1992), engellilerin çalışma kapasitelerinin değerlendirilmesi konusunda yaptığı çalışmada, Fizik Tedavi Rehabilitasyon programının iş kurslarındaki başarıyı artırdığını, çalışma kapasitesi üzerinde olumlu etki yaptığı ve iş verimliliğini artırdığı sonucuna varmıştır.

Engellilerin büro hizmetlerinde istihdam edilmesi açısından mesleki eğitimin önemi konusunda yaptığı çalışmada Boran (2000) engellilerin istihdamı konusunda mesleki eğitimin büyük önem taşıdığı, mevcut yasal düzenlemelerin yanı sıra kaliteli düzeyde mesleki eğitim sunularak yapılacak yeni yasal düzenlemelerle istihdamın arttırılabileceğini belirtmiştir.

Engellilerin Çıraklık Eğitim sisteminden yararlanma durumlarının değerlendirilmesi konusunda yaptığı çalışmasında Mutluoğlu (2003) sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve mesleki eğitim merkezi yöneticilerinin görüşlerini değerlendirmiş ve engellilerin çıraklık eğitimlerine tarafları oluşturan bu üç grubun da özürlülerin çıraklık eğitimlerine yönelik benimsenmiş bir politikaları olmadığını, bu konuda işbirliği içerisinde olmadıklarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca genel olarak engellilere yönelik politikalar, hizmetler ve yasal düzenlemeler konusunda bilgi düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Uğuzer-Karçkay (2001) İşverenlerin engellilerin istihdamına yönelik görüşlerini değerlendirdiği çalışmasında, Ankara'daki engelli çalıştırmakla yükümlü özel sektör işverenlerinin, engellilerin istihdamı konusunda beklentilerini ve tutumlarını belirlemeye çalışmıştır. Söz konusu araştırma işveren ve firmaların temel özellikleri, işverenlerin engelli çalıştırma açısından konumu, engelli çalışanların özellikleri, işverenlerin engellilerin istihdamı konusunda beklenti, görüş ve önerileri ile ilgili bilgi toplama amacıyla hazırlanmıştır.

Bu araştırmalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de özellikle zihinsel engellilerin mesleki eğitimlerine ve istihdamlarına yönelik çok sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Yukarıda sayılan araştırmalar içinden yalnızca zihinsel engellilere yönelik olarak bir tek araştırmaya rastlanmıştır.

BÖLÜM III
YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesi yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Geçmişte ya da o anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan her neyse onları değiştirme ve etkileme çabası yoktur bu modelde. Bilinmek istenen şey meydandadır. Amaç o şeyi doğru bir şekilde gözlemleyip belirleyebilmektir. Asıl amaç değiştirmeye kalkmadan gözlemektir (Karasar,1984,79).

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Günümüzde nitel araştırmanın bulguları daha tatmin edici bulunduğundan sosyal ve davranış bilimlerindeki araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir.

Araştırma verilerinin toplanmasında görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Briggs (1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunun savunmakta ve bu durumun, görüşme yönteminin; bireylerin deneyimlerine,

tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşme yönteminin güçlü yönleri esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgi olarak sıralanabilir (Bailey, 1982 aktaran: Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2007-2008 Eğitim-Öğretim yılında, Ankara İli Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki kamuya ait Halk Eğitimi Merkezlerinde görev yapan ve araştırmaya katılmaya istekli 2 merkez yöneticisi, İş ve İşçi Bulma Kurumunda görev yapan ve araştırmaya katılmaya istekli 1 kurum yöneticisi, zihinsel engellilere yönelik İş Okullarında görev yapan 3 okul yöneticisi ile işyerlerinde hafif düzeyde zihinsel engelli çalıştıran 4 işveren, 5 öğrenci velisi (toplam 15 katılımcı) oluşturmuştur.

Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma: gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım, Şimşek, 2000).

Araştırmada kullanılmak üzere zihinsel engellilere meslek edindirme ve istihdam politikalarının değerlendirilmesine yönelik meslek edindirme ve mesleğe yönlendirme işi ile ilgilenen kurum yöneticileri, zihinsel engelli çalıştıran işverenler ve zihinsel engelli velileri için görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formunun hazırlanmasında yarı yapılandırılmış

görüşme tekniği tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış olarak hazırlanmış görüşme formundaki soruların cevap seçenekleri belirlenmemiş, açık uçlu bırakılmıştır.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdam politikalarına ilişkin yönetici, işveren ve veli görüşlerini ortaya koymak için, araştırmacı tarafından, araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, açık uçlu sorulardan oluşan taslak görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu uzman görüşüne sunularak son şekli verilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından katılımcılar ile yapılan görüşmelerle, ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiş bazı katılımcıların ses kayıt cihazı istememeleri nedeniyle not alma yöntemi kullanılmış ve sonra bu konuşmalar ve notlar yazılı metin haline getirilmiştir.

Bu araştırmada hafif düzeyde zihinsel engellilere meslek edindirme ve istihdam politikalarının değerlendirilmesi konusunda mesleki yönlendirme ve mesleki eğitim veren kurum yöneticilerinin, işverenlerin ve velilerin görüşlerine gereksinim duyulmuştur. Yöneticiler, işverenler ve velilerin görüşleri her biri için ayrı hazırlanan Görüşme Kılavuzu ile toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılan görüşmeler sırasında alınan kayıtlar ve tutulan notlar araştırmanın temel bilgi kaynağını oluşturmuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler yazılı hale getirilmiştir. Bu metinler incelenerek, yanıtlar, yönetilen sorular esas alınarak araştırmanın amacına uygun olarak sınıflandırılmıştır. Toplanan veriler nitel çözümlemelerle yorumlanmıştır. Veriler standardize edilmemiş, görüşmecilerin yorumları ve ifadeleri temel alınmıştır. Yönetici, işveren ve veli olarak gruplandırılan görüşmecilere kendi grupları içerisinde görüşmeci sayısı kadar numara verilmiştir (Y1-Y6, İ1-İ4, V1-V5).

BÖLÜM IV
BULGULAR

Bu bölümde, hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdam politikaların değerlendirilmesine ilişkin yönetici, işveren ve veli görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Yöneticilerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri

Yetişkin eğitiminde mesleki becerilerin geliştirilmesinin gerekliği söz konusu olan zihinsel engelli bireyler olduğunda daha da önem kazanmaktadır. Görüşme yapılan kurum, merkez ve okul yöneticilerinin görev yaptıkları kurum, merkez ve okullara bakıldığında İŞ-KUR ve Halk Eğitimi Merkezlerinin doğrudan zihinsel engellilere yönelik kurumlar olmadığı, toplumun geneline ilişkin etkinliklerin planlandığı ve hizmetlerin verildiği kurumlar olduğu, İş Okullarının ise bir meslek edindirme kurumu olmaktan çok, daha ağırlıklı olarak ilköğretimi bitirmiş orta düzeyde zihinsel engelli bireylere bazı iş eğitimi becerileri kazandırmak ve toplumla uyumlarını gerçekleştirebilecekleri temel becerileri kazandırmak amaçlı açılmış okullar olduğu görülmektedir. Ancak araştırmacının çalıştığı kurum itibariyle de orta düzeyde zihinsel engelli bireylerin devam ettiği bu okullara hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin de yönlendirildiği ve normal lise ve dengi okullarda başarılı olamayan bu düzey çocukların yönlendirildikleri İş Okullarında daha başarılı oldukları, velilerle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri konusunda görüşme yapılan 6 yöneticiden 5'inin verdiği yanıtlara göre görev yaptıkları kurumların işleyişini düzenleyen yasal metinlerde (Yasa, Yönetmelik,

Yönerge, Genelge vb.) engelli bireylerin mesleki eğitimlerine ilişkin düzenlemelerin olduğu, geri kalan kurum yöneticisi ise doğrudan ilgilendiren düzenlemeler olmadığını belirtmiştir.

Yöneticilerden yarısı var olan düzenlemelerin yeterli olduğunu diğer yarısı ise yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca yöneticilerin büyük bir kısmı yöneticisi oldukları kurumun işleyişini düzenleyen yasal metinlerde engellilerin mesleki eğitimlerine ilişkin yer alan düzenlemeleri (maddeleri) uygulama alanı bulamadığını söylemişlerdir. Uygulama alanı bulamamalarının nedenlerini ise şöyle sıralamışlardır:

1. Donanım eksikliği(2 yönetici)
2. Okullaşma oranının düşüklüğü (2 yönetici)
3. İş okulunun amacı meslek edindirmek değil. (1 yönetici)
4. Temel eğitim yeterli değil (1 yönetici)
5. Ailenin yıpranmış olması (1 yönetici)

Görüşmeler sonucunda görüşme yapılan kurumların önemli bir kısmında engellilerin mesleki eğitimleri ilgili düzenlemelerin bulunduğu ancak bu düzenlemeleri uygulayabilecek gerekli donanımın sağlanamadığı ve okullaşma oranın azlığı ağırlıklı olarak ifade edilmiştir. Yöneticilerden bazılarının bu konudaki görüşleri şöyledir:

> **Kurumumuz bir yaygın eğitim kurumu olduğundan gelen talep doğrultusunda (çünkü gönüllülük esas başvurularda) ilgili maddeleri uygulama alanı bulabiliyoruz. Ancak varolan tüm halk eğitimi merkezlerinin koşulları aynı olmadığından yetersizlikle karşılaşabilmekteler ve uygulama alanı bulamamaktalar. Donanım yetersizliği bunların en önemlisi.(Y1)**
>
> **İlköğretimi bitiren çocuklar buraya geliyor. Özel eğitim sınıfı ya da kaynaştırma öğrencisi geliyor. Ülkemizde bunlar tam oturmuş değil. 8 yıl eğitimde birşey öğrenmeden gelen çocuklar var. Öğle durumda geliyorlar ki çocuklar sanki hiç eğitim almamış. Veli ve öğrenci yıpranmış olarak geliyor. Yıpranmadan bize gelseler yasal çerçevede üzerimize**

düşenleri yapmakta da az sıkıntı yaşayacağız. Bizim çocukların devam edebileceği, yıpranmadan devam edebileceği uygun okul sayısı çok az.(Y5)

Görüşme yapılan yöneticilerden yalnızca bir yönetici yöneticisi olduğu kurumun amacının meslek edindirmek olmadığını belirtmiştir. Aynı statüdeki diğer kurumların yöneticileri ise bu konuda engellileri sınırlı da olsa bir mesleki beceri kazandırabildiklerini belirtmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere birçok yasal metinde tüm insanların, vatandaşların sahip oldukları haklar belirtilmiştir. Engellilerle ilgili de var olan tüm yasal metinlerde onların mesleki eğitimleri ile ilgili sahip oldukları haklar belirtilmiştir. Bu çalışmanın ilgili bölümlerinde bu haklar açıkça ifade edilmiştir. Görüşme yapılan yöneticilerin çok büyük bir kısmı engellilere tanınan bu haklardan engelli bireylerin yararlanamadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Yararlanamama nedenleri olarak ise bu bireylerin özellikle hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin özelliklerine uygun eğitim ortamının olmadığı, var olan eğitim ortamlarından yararlanmalarını sağlayacak kurumların, ailelerin bilinçsiz olduğu ve temel eğitim sisteminin yetersiz olduğu yöneticilerin büyük bir kısmı tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca bu alanda çalışanların/uzmanların yetersizliği, kursların paralı olması ve okullaşma oranındaki azlık da mesleki eğitimleri ile ilgili haklardan yeterince yararlanamamalarına neden olarak gösterilmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitime ilişkin haklardan yeterince yararlanamadıkları yönündeki görüşlerini yöneticilerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

20 yılda pek çok şey değişti. Oturmaya başladı. Okullaşma oranı az. Rehabilitasyon merkezlerinin sayısı arttı. Oradaki kaynaklar bizlere ayrılsa çok şey yapılır. Engellilere uygun eğitim ortamları yok.(Y5)

Ailelerin bilgisizliği. Hakları konusunda bilgisi yok. Çalışanların bilgi eksikliği de var Milli Eğitim Bakanlığı bu birimde çalışanlar için özel seminerler düzenlemeli.(Y6)

Avrupa'da bunlara daha fazla hizmet veriliyor. Bizim burada RAM (Rehberlik ve Araştırma Merkezi) var. Beşinci katta. Girişte olması gerekir oysa. Türkiye'de tatmin olunabilecek bir eğitim sistemi yok. Eğitim sistemi yetersiz.(Y2)

Yalnızca 1 yönetici dışında tüm yöneticilerin görev yaptıkları kurumda meslek edindirmeye ilişkin çalışmaların yapıldığı yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Ayrıca bazı kurumlarda yapılan bu meslek edindirme çalışmalarının gelen talepler doğrultusunda oluşturulduğu, herhangi bir talep olmadığı durumlarda çalışma planlanmadığı ifade edilmiştir. Yöneticilerden birinin görüşü aşağıdaki gibidir:

Şu an aktif bir çalışma yok. Ancak talep doğrultusunda bazı alanlarda kurslar açılabiliyor. Ya da yetişkinin özelliklerine ve uyum düzeyine uygun var olan kurslara katılımları sağlanıyor. Ayrı bir sınıf uygulaması yok.(Y1)

Yapılan çalışmaların önemli bir kısmının tek başına kurumun üstlendiği çalışmalar olmadığı, daha çok sivil toplum kuruluşları, belediyeler ve diğer okul ve kurumlarla işbirliği sağlanmak suretiyle planlandığı da belirtilmiştir. Yöneticilerden bazıları bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

Engellilikle ilgili bazı projeler gerçekleştiriliyor. Zihinsel engellilerle ilgili merkezimizde değil de çevre okullarda el sanatları, resim gibi kurslar açılıyor. Bizimle işbirliği içinde açılan kurslar.(Y2)

Özürlü-Eski hükümlü çalıştırmayan işyerlerinden kesilen cezalarla elde edilen paraları kullanmaya yönelik bir komisyon var. Bu komisyon meslek edindirme kursları düzenliyor. Vakıf ve derneklerin önerdiği projelerle.(Y3)

Meslek edindirme faaliyeti olarak kursların açıldığı, çeşitli atölyelerde eğitimlerin verildiği, bireylerin staja gönderilmeleri yoluyla mesleki becerilerinin pekiştirildiğini bir yönetici şu şekilde ifade etmiştir:

> **Staja göndermek, iş araştırmaları yapmak. Bunları daha çok eş-dost aracılığıyla hatır-gönülle yapıyoruz. İşe alınmalarını sağlıyoruz. İşe alındıktan sonra takip ediyoruz.(Y3)**

Meslek edindirmeye ilişkin yapılan tüm bu çalışmaların yeterli olup olmadığı yönünde sorulan bir soruya görüşme yapılan yöneticilerin yarısı yapılan çalışmaların yeterli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Yeterli olmadığını söyleyen bir yöneticinin dışında meslek edindirme işinin kurumlarının işi olmadığını söyleyen de bir yönetici olduğu görülmüştür.

Görüşme yapılan yöneticilerden yine büyük bir kısmının kurumlarında zihinsel engellilerin eğitimde görev alan personellerinin mesleki yeterliliklerinin yeterli olmadığı yönünde görüşleri vardır.

Personellerinin yeterliliklerini artırmak için en çok hizmetiçi eğitimden yararlanıldığı, çeşitli kurslara katılımlarının sağlandığı, kendi kurumları içerisinde çeşitli eğitim etkinlikleri düzenlemek suretiyle gelişimlerine katkıda bulunulduğu ifade edilmiştir. Görüşülen yöneticilerden yalnızca biri kurumlarında görevli personelin mesleki yeterliliklerini arttırmak için herhangi bir çalışma yapılmadığını ifade etmiştir. Yöneticilerden bazılarının bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

> **Yeterli değil. Her yılbaşında okul içi seminerler düzenlenerek alan mezunu arkadaşlardan destek alınıyor. Bakanlık düzeyinde eğitimler verilmeli ama olmuyor.(Y6)**
>
> **Yok, yeterli değil. Öğrenilmesi gereken bir alan bu. Sınıf öğretmeni mezunları çalıştırılıyor. Bu alanı tanımadan gelenlere eğitim veriyoruz. Kendi içimizde sorunu çözmeye çalışıyoruz.(Y5)**

Yeterli bulmadıklarımıza engelliler hakkında kurslar verdiriyoruz.(Y4)

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılabilecek diğer çalışmalara ilişkin görüşleri alınan yöneticilerden tamamına yakını öncelikle temel eğitimden başlanarak iyi bir eğitim ortamının sağlanması gerektiğini, mesleki becerilerini geliştirebilecekleri uygun mesleki alanların belirlenmesi ve ona uygun donanımın sağlanması gerektiğini, MEB'in bu bireylerin daha kolay ulaşabilecekleri stajlar/uygulama alanları sağlaması gerektiğini, diğer kurumlarla işbirliği sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Görüşmeler sırasında yöneticilerin en çok sıkıntı yaşadıkları konunun genel olarak toplumun ve ailelerin bilinçsizliği olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda öncelikle aileler olmak üzere toplumun genelinin bu konuda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesinin önemli olduğu üzerinde pek çok defa durulmuştur. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılabilecek diğer çalışmalara ilişkin görüşlerini yöneticilerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

Diğer kurumlarla işbirliği içerisinde çalışılarak zihinsel engellilerin mesleki faaliyetlerine dönük faaliyetler düzenlenebilir. Aslında daha çok örgün eğitim içerisinde desteklenmeleri gerekir. Bizimki gönüllülük esasına dayalı bir yaygın eğitim kurumu olduğu için gelen talepleri karşılayabilecek projelere açığız.(Y1)

Öncelikle iyi bir temel eğitim şart. Çocuk ve aile yıpranmadan gelmeli bize. Sonra özelliklerine uygun meslek alanları olmalı. Yardımcı hizmet sınıfı nedir? Bunlar otellerde, lokantalarda, belediyelerde çalıştırılabilirler. Bu alanlarda eğitim verilmesi uygun olur. Bizim çocuklar oto yıkamaya bayılıyorlar mesela. Böyle programlar açılması lazım.(Y5)

Yöneticilerden yarısı yöneticilik yaptığı kurumda zihinsel engelli yetişkinlerin eğitimi, işlendirmesi (iş kurma, kredi, vergi indirimi…) vb konularında aileleri bilgilendirme çalışmaları yaptığını, diğer yarısının ise bazı nedenlerden dolayı bu tür çalışmalar yapmadığını söylemişlerdir. Görüşme yapılan yöneticilerden bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Yapmıyoruz. Yapmaya da niyetim yok. Aile eğitimleri vermek istedik, aileleri buraya getiremedik. Bu da moral bozucu oldu. Aile bilgisiz, ilgisi alakası yok.(Y5)

Veli toplantıları yapılıyor.(Y6)

Yöneticilerin İstihdama İlişkin Görüşleri

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamları konusunda görüşme yapılan yöneticilerin yarısının görev yaptığı kurumun işleyişini düzenleyen yasal metinlerde (Yasa, Yönetmelik, Yönerge, Genelge vb.) engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin düzenlemelerin olduğu, geri kalan kurum yöneticisi ise doğrudan ilgilendiren düzenlemeler olmadığını belirtmiştir. Düzenleme olduğunu söyleyen yöneticilerden 2'si 3308 Sayılı Çıraklık Kanunu'na göre okullarına devam eden bireylerin staj olanakları olduğunu ve bunun istihdam olarak değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Yasal düzenleme olduğunu söyleyen yöneticilerin tamamı varolan bu düzenlemelerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan yöneticilerin tamamı engelli yetişkinlerin istihdamlarına ilişkin var olan haklardan yararlanamadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Yararlanamama nedenleri olarak bilinçsizlik ve zihinsel engellilerin dışlanması tüm yöneticilerin ortaklaştığı bir neden olarak görülmüştür. Yöneticilerin büyük bir kısmı istihdam haklarından yararlanama nedeni olarak bu alana ilişkin denetlemenin yeterli olmayışını belirtmişlerdir. Aynı zamanda aynı yöneticiler olumsuz işveren tutumlarının da bu haklardan yararlanamama nedenleri arasında sayılması gerektiğini belirtmişlerdir. Var olan istihdam politikalarının gerçekçi bir şekilde uygulanmadığı, engellilere tanının bu haklardan engellilerin faydalanmasının çok zor olduğu yine görüşmeye katılan yöneticiler tarafından ifade edilmiştir. Aynı zamanda

yöneticilerden 2 si genel olarak engellilere karşı eşitsizlik ve haksızlık yapıldığı yönünde görüş bildirmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin haklardan yeterince yararlanamadıkları yönündeki görüşlerini, yöneticilerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

> **Bu Türkiye'nin sorunu, vatandaşların bilinç sorunu. Aileler bu konuda bilinçsizler. Bilinçlendirme gerekiyor, hakları konusunda. Yerel yönetimler ve özellikler basın tarafından bilinçlendirilmesi gerekiyor.(Y1)**
>
> **İşverenlerin çalıştırmaya gönüllü olmamaları, verim alamadıklarını düşünmeleri, denetlenmemeleri.(Y3)**
>
> **Denetlenmiyor. Yeteri kadar uygulanmıyor.(Y6)**
>
> **Veliler bilgisiz, eğitimsiz. Bir de kota meselesi istihdamı engelliyor.(Y4)**
>
> **Eşit koşullarda değiller, eşit imkanları yok. Süreç meselesidir. Bunlarla ilgili bakanlık kurulmalı. Çankaya'da oturanla, Çubuk'ta oturan aynı oranda yararlanamıyor. Herkesin eşit oranda yararlanmasını sağlayacak bir yapı oluşturulması lazım.(Y2)**

Zihinsel engelli yetişkinlerin istihdamlarına ilişkin geliştirilebilecek politikalarla ilgili olarak görüşme yapılan yöneticilerden tamamı iyi bir eğitim olanağının sağlanması gerektiğini, düzeylerine uygun mesleki eğitim programlarının hazırlanması gerektiğini, varolan kota sisteminin ve devletin istihdam politikasının değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca yöneticilerden büyük bir kısmı hafif düzeyde zihinsel engellilerin zihinsel engelliler içinde en kolay eğitilebilecek ve nitelik kazandırılabilecek grup olduğunu ve onlara vasıf kazandıracak düzenlemeler olması gerektiğini vurgulamışlardır. Yöneticilerden yarısı zihinsel engelli istihdamının zorunlu tutulması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda yöneticilerden 2'sinin bu konuyla ilgili yalnızca engellilere hizmet verecek bir bakanlık kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konuya ilişkin yönetici görüşlerinden bir kısmı şöyledir:

Devlet, zihinsel engellileri, eğitim gördüğü okullardan mezun olanların tüm listesini alacak, özürlü kontenjanı olan kamu kuruluşlarına yerleştirecek.(Y4)

Zorunlu tutulması ve denetlenmesi gerekir. Zihinsel engellilere özel olarak oran verilmelidir.(Y6)

Şu anda mevcut yasalarla bazı haklar tanındı. İstihdam alanında düşündüğümüzde kamu, özele yerleştirildiğinde, sektörel bazda düşündüğümüzde belli kriterler aranıyor ne kadar engelli olursa olsun. Eğitim, mesleki yeterlilik ve bunun gibi konularda belirli kriterler aranıyor. Bunun için teşhis, kabullenme, eğitim, bunlar önemli. Bunlar baştan sağlandığı zaman sorun kalmaz diye düşünüyorum.(Y1)

Cazip hale getirilmeli. İşverenlerin çalıştırdıkları özürlülerin sigorta primleri devlet tarafından karşılanmalı. Engelli çalıştıranlara destek olunmalı.(Y3)

İşverenlerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri

Hafif düzeyde zihinsel engellilere meslek edindirme ile ilgili tanınan haklarla ilgili görüşme yapılan işverenlerin tamamı bu konuda yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan işverenlerin tamamı engellilerin mesleki eğitimleri ile ilgili tanınan haklardan yararlanamadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Yararlanamama nedenleri olarak ise en çok vurgulanan nedenden başlanmak üzere; aileler başta olmak üzere tüm toplum kesimlerinin bu konudaki bilinçsizliği ve bilgisizliği, engellilere yönelik pek çok alanda genel olarak dışlayıcı tutumlar, zihinsel engellilerin temel eğitimlerinin eksikliği, verilen hakların kağıt üzerinde kalması belirtilmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitime ilişkin haklardan yeterince yararlanamadıkları yönündeki görüşlerini işverenlerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

Her şeyin, hakkın hukukun kağıt üzerinde kaldığını düşünüyorum. Hakları konusunda çok bilgim yok ama

haklarını kullanma konusunda en az benim, senin kadar sıkıntı yaşıyorlar. Yeterli değil anlayacağın.(İ2)

Hepimiz bu konuda çok bilgisiziz. Aileler de bilinçsiz. Çocuklarını tanımıyorlar, haklarını bilmiyorlar. Yorulmuşlar bence. Her şeyde karşılarına bir sürü prosedür çıkarıldığı için peşine de düşmüyorlar.(İ4)

Yine hafif düzeyde zihinsel engelli yetişkin çalıştıran işverenlerin tamamı, çalıştırdıkları zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimlerinin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Bu yöneticilerden bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

İşi burada öğrendi. Bu konuda daha önce bir eğitim almamış zaten. Aslında bizim burada çabuk kavrayan, hızlı elemanlara ihtiyacımız var. Siparişi hemen alıp mutfağa söylemede bile sorunlar yaşıyorduk bazen. Müşteriler de kabullendi zaten. Burda çok ağır iş yok. Mutfakta getir götüre bakıyor, yerleri siliyor. Çok sıkıştığımızda siparişe gidiyor. Bunlar en iyi iş başında öğreniyor. (İ3)

Çok yeterli değil. Bunlar okullarını zarzor bitirmiş. Şimdi burda yaptığı işle ilgili eğitim almamış tabi ama burda işler kolay. Aslında en başından iyi bir eğitim almış olsalar daha rahat çalışırlar. (İ1)

Daha çok dışlandığını düşünüyorum. Mesleki eğitimden önce normal eğitiminde de yeterli değil. Bunlar anlamaz, öğrenemez, elimize kolumuza bağ olur deniliyor, ne okutuluyor ne de çalıştırılıyor. (İ2)

Mesleki eğitimlerinin yeterli ve işin niteliğine uygun olmadığı yönünde görüş bildiren işverenler, yanlarında çalıştırdıkları bireylerin mesleki becerilerini geliştirmek amaçlı herhangi bir kurumdan destek almadıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmeler sırasında bu konuda eksiklikleri dile getiren işverenler çalıştırdıkları bireylerin mesleki becerilerini artırmaya yönelik çalışmaları kendi imkânları doğrultusunda, usta çırak ilişkisi kapsamında gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Biz burada kendimiz elimizden geldiğince eğitmeye çalışıyoruz. Bir kurumdan destek almıyoruz.(İ3)

Kendi çabalarımızla bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. (İ1)

Herhangi bir yetişkin eğitimi kurumundan destek almama nedenleri arasında en sık ifade edilen neden, zihinsel engellilere yönelik destek verecek kurumların varlığının bilinmediğidir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılabilecek diğer çalışmalara ilişkin görüşleri alınan işverenlerin tamamı öncelikle zihinsel engellilerin toplumdan dışlanmamalarını sağlayacak düzenlemeler yapılması gerektiğini ve bu bireylerin düzeylerine ve zekalarına uygun meslek okullarının açılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca toplumun bilinçlendirilmesinin mesleki eğitim çalışmaları açısından önemli olduğu, bu bireylerin toplumdan dışlanmadan toplumla kaynaştırılmak suretiyle mesleki becerilerinin artırılması gerektiği işverenlerin büyük çoğunlu tarafından dile getirilmiştir. Yine işverenlerden yarısı meslek becerilerinin kazandırılmasından önce zihinsel engellilerin iyi bir temel eğitim almasının gerekliği üzerinde durmuşlardır. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılabilecek diğer çalışmalara ilişkin görüşlerini işverenlerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

Kişinin kapasitesine uygun bölümler olmalı. İyi eğitim şart. Bazıları okuma yazma bile bilmiyor.(İ3)

İlkokuldan başlayarak daha iyi eğitilmeli bu çocuklar. Bizim toplumda genelde dışlanıp yok sayılıyor. Bunu önlemek için erkenden toplumla kaynaştırılmalılar... Bunlar normal meslek okullarında zorlanıyorlar, onlara uygun okulların açılması gerekiyor. Benim bildiğim yok. Kurslara gidebilirler. Ama işte insanlar dışlayıp, dalga geçtikçe böyle yerlere gitmiyor bu çocuklar.(İ2)

Uygun okul yok galiba. Nerde okuyacaklar ki. Ben bile zor bitirdim liseyi. Aileler de bilinçsiz bu konuda. Baştan ilgilenmiyorlar. Sonra da işe girsin diye uğraşıyorlar. Önce eğitim şart. (İ3)

Bu çocuklar zihinsel engelli, ona göre eğitmek lazım. Normallerin bile yapamadığı şeyleri al yap diyoruz, olmaz böyle. (İ3)

Eğitim yetersiz, uygun okul yok, toplum bilinçsiz, dışlayıcı. Burada bile bazen sorunlar yaşayabiliyoruz. Müşteriler anlamıyor tabi bilmediği için. Ufak tefek anlaşmazlıklar çıkıyor. (İ1)

İşverenlerin İstihdama İlişkin Görüşleri

Görüşmeye katılan işverenlerin büyük bir kısmı hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamları ile ilgili tanınan haklar konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bilgi sahibi olduğunu söyleyen bir işveren ise bilgisinin yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Zihinsel engelli çalıştırma nedenleri sorulan işverenlerden büyük bir kısmı tanıdıklarının istekleri sonucu zihinsel engelli bireyi işe aldıklarını belirtmiştir. Bu işverenlerden bazılarını görüşleri şöyledir:

Bir tanıdığın çocuğu. Orda burada dolaşacağına senin yanında çalışsın dediler. Denedik bir süre. Şimdi iyi. Başlarda zorlandık biraz ama alıştık sonra. (İ1)

Babası bir tanıdığım. Onun isteği ile aldım işe. (İ2)

Bir işveren ise yasal zorunluluk nedeniyle bireyin staj uygulaması kapsamında çalıştırdığını ifade etmiştir.

İşverenlerin tamamı özellikle zihinsel engelli bireylerin istihdamları konusunda varolan haklardan yeterince yararlanamadıklarını belirtmişlerdir.

Eğitimlerinin yetersiz oluşu, ülke genelindeki işsizlik sorunundan engellilerin de olumsuz etkilendiği, genel olarak zihinsel engellilere yönelik

dışlayıcı tutumların olduğu, ailelerin, işverenlerin ve genel olarak toplumun bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığı yararlanamama nedenleri olarak ifade edilmiştir. Burada ifade edelin tüm nedenler görüşlerine başvurulan işverenlerin tamamı tarafından ifade edilmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin haklardan yeterince yararlanamadıkları yönündeki görüşlerini, işverenlerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

> **Eğitimi yeterli değil. Memlekette işsizlik çok. Bunlara kimse iş vermek istemiyor. Dışlıyorlar. Bir kota sistemi var galiba devlette ama oralarda zihinsel engelliler değil diğer özürlüler daha çok tercih ediliyor. Bunların yerine torpille başkaları işe alınıyor. (İ1)**
>
> **Var olan kontenjanlardan da genellikle dayısı olanlar yararlanıyor. Bu çocuklar da açıkta kalıyor. (İ2)**
>
> **Eğitim alamıyorlar. İşverenler bu konuda bilgisiz, isteksiz, özürlü çalıştırınca desteklenmiyorsun. (İ3)**
>
> **Eğitimleri burada çalışabilecek, istihdam edilebilecek düzeyde değil. (İ4)**

İşverenlerin tamamı istihdam politikalarının yetersizliğine ilişkin görüş bildirmişlerdir.

Zihinsel engelli yetişkinlerin istihdamlarına ilişkin geliştirilebilecek politikalarla ilgili olarak görüşme yapılan işverenlerden tamamı varolan kota sisteminin değiştirilmesi gerektiğini, zihinsel engellilere özel kontenjanların ayrılması gerektiğini, düzeylerine uygun iş alanlarının yaratılması gerektiğini, iyi bir temel eğitim ve mesleki eğitim programlarından yararlandırılmaları gerektiğini, açılacak kursların zihinsel engellilerin özelliklerine uygun kurslar olması gerektiğini belirtmişlerdir. İşverenlerin büyük bir kısmı ise işverenlerin de bu konuda eğitilmeleri gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yine işverenlerin yarısı toplumun genel olarak bu konuya duyarlı hale getirilmesi gerektiği ve bilinçlendirilmesi gerektiği aynı zamanda özürlü çalıştıran kurum/kuruluş ve işverenlerin desteklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konuya ilişkin işveren görüşlerinden bir kısmı şöyledir:

Yapabileceği işyerleri açılmalı. Eğitim şart. İşverenleri de eğitmek lazım yoksa olmaz. (İ1)

Toplum bilinçlendirilmeli. (İ2)

Engelli çalıştıranlar desteklenmeli. (İ3)

Kota sistemi değiştirilmeli. Ayrı oranlanmalı. (İ4)

Velilerin Mesleki Eğitime İlişkin Görüşleri

Araştırma kapsamında hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin velileri ile yapılan görüşmelerde velilerden büyük bir kısmını velisi bulunduğu bireyin herhangi bir mesleki eğitim kurumundan eğitim aldığını belirtmiştir. Eğitim alınan kurumlardan meslek lisesinden 2 kişi, İş Okulundan 1 kişi ve Halk Eğitimi Merkezinden 1 kişinin eğitim aldığı görülmüştür.

Velilerin büyük bir kısmı velisi bulunduğu bireyin mesleki eğitimi konusunda tanınan haklar konusunda bilgi sahibi olduğunu ancak sahip oldukları bu bilginin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Velilerin tamamı varolan haklardan yeterince yararlanamadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan tüm veliler varolan haklardan yeterince yararlanamama nedeni olarak dışlayıcı tutumları, uygun eğitim ortamının olmayışını, genel olarak ailelerin bilinçsizliğini sıralamışlardır. Bunlara ek olarak velilerin yarısından fazlası haklarla ilgili uygulayıcıların bu konudaki ilgisizliğini ve verilen hakların kağıt üzerinde kalmasını varolan haklardan yararlanamama nedeni olarak belirtmişlerdir. Ve tüm veliler verilen mesleki eğitiminde yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden bir kısmını veliler şöyle ifade etmişlerdir:

Bizimde bilgisizliğimiz, toplumunda bilgisizliği haklarımızdan yararlanamamamıza neden oluyor. Kağıt

üzerinde her şey var, her hak verilmiş gibi ama iş uygulamaya geldiğinde bir sürü prosedür, engel çıkıyor karşımıza. (V3)

Her şey kağıt üzerinde kalıyor bizim memleketimizde. Kimse haklarını bilmiyor. Biz ilgili bir aile olmasak çocuğumuz liseye gidemeyecekti. Pek çok ailenin bilgisi yok. İlkokulu bitirince her şey bitiyor diye düşünen çok var. (V5)

Mesleki eğitimleri yeterli değil. Biz çok zorlandık. Zeka düzeylerine uygun Meslek dalları yok meslek liselerinde. Böyle bölümler olmalı ki bu çocuklar rahatlıkla gitsinler okula bir şeyler öğrensinler. (V5)

Velilerin tümü velisi olduğu bireyi kısa bir süre için bile olsa bir yetişkin eğitimi kurumuna yönlendirdiklerini ancak varolan kurumlarda dışlayıcı tutumlar ve uygun programların olmayışı nedeniyle başarılı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuya ilişkin velilerin bazılarının görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bu konuda çeşitli derneklerle görüştüm. RAM ile görüştüm, İŞKUR ile görüştüm. Bunlardan bilgi aldım. Ama meslek eğitimi ile ilgili meslek lisesine gittiği için başka bir yere gitmedik. Bir de bilgisayar kursuna gönderdim. Özel bir kurs. (V5)

Halk eğitim kurslarına katılıyor. Ancak hem kursiyer hem de eğitimciler tarafından dışlanıyor. (V4)

Genellikle böyle kurslarda bizimkiler dışlanıyor. Böyle olunca da ne biz götürmek istiyoruz ne de çocuklar gitmek istiyor. (V1)

Uygun olmadı. Uygun kursların verilmediği söylendi. (V2)

Uyum sorunu çıktı. (V3)

Yeterli değil dışlanıyor. (V4)

En çok yararlanılan kurumun Halk Eğitimi Merkezleri olduğu, daha sonra özel birtakım kurslardan faydalanılmaya çalışıldığı, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile İş ve İşçi Bulma Kurumundan destek alınmaya çalışıldığı belirtilmiştir. İfade edilen kurumlardan yeterince yararlanamama nedeni olarak ise dışlanma, öğrencinin ortam için uygun olmayan

davranışlara sahip olması, öğretici ve diğer öğrencilerin zihinsel engelli bireyler konusundaki bilinçsizliği ve varolan kurs programlarının öğrenciye uygun olmamasını belirtmişlerdir. Mesleki eğitimleri konusunda varolan çalışmaların yeterli olmadığı tüm veliler tarafından ifade edilmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik yapılabilecek diğer çalışmalara ilişkin görüşleri alınan velilerin tamamı bireylerin özelliklerine ve düzeylerine uygun meslek liselerinin açılması gerektiğini, dışlayıcı tutumların önüne geçecek çalışmaların yapılması gerektiğini, yalnızca mesleki eğitim alanında değil okul öncesi eğitimlerinden başlanarak iyi bir temel eğitim almalarının önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Genel olarak toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiği, iş imkânı sağlanması gerektiği, çıraklık eğitiminden yararlandırılmaları gerektiği, kurslarda ayrı sınıflar oluşturulması gerektiği de belirtilen görüşler arasında yer almıştır.

Velilerin İstihdama İlişkin Görüşleri

Görüşmeye katılan velilerin büyük bir kısmı hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamları ile ilgili tanınan haklar konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bilgi sahibi olduğunu söyleyen veliler bu bilgilerinin yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Velilerin tamamı özellikle zihinsel engelli bireylerin istihdamları konusunda varolan haklardan yeterince yararlanamadıklarını belirtmişlerdir.

Var olan haklardan yeterince yararlanamama nedenlerinden, zihinsel engellilerin haksızlığa uğradığı, temel eğitimlerindeki eksiklik nedeniyle başarılı olamadıkları, varolan kota sisteminin zihinsel engellire hiçbir şans tanımadığı, işverenlerin olumsuz tutumlarından kaynaklı istihdam edilemedikleri yönünde görüşülen velilerin tümünün ortaklaştığı görülmüştür.

Bunların yanı sıra velilerden büyük bir kısmı velisi oldukları bireye karşı toplumun genelinde dışlayıcı tutumların olduğu, ailelerin bilinçsiz olduğu, pek çok ailenin bu haklarının farkında bile olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin haklardan yeterince yararlanamadıkları yönündeki görüşlerini, velilerden bazıları şu şekilde ifade etmiştir:

> **İyi bir eğitim almıyorlar ki işe yerleştirilsinler. Aslında bazı işleri en iyi bunlar yapabilirler. Ama eğitimsizlik, bilgisizlik, bir de bizde torpil olayları var. (V2)**
>
> **Kota sistemi var en çok bildiğim. Bundan da en çok diğer engelliler yararlanıyor. Aslında onlarında pek yararlandığını düşünmüyorum ya neyse... (V3)**
>
> **Bu haklarından yeterince yararlanamamalarının nedeni haksızlık. Özürlü olmayanlar bizim çocukların haklarını yiyor. (V4)**
>
> **Kota sistemi çok saçma. Kotanın içine en son zihinsel engelliler giriyor. Mesleki eğitimden yararlanamamaları iş bulamamalarına neden oluyor. Sonra toplumun ve işverenlerin zihinsel engelliye yönelik olumsuz tutumları var. Ulaşımda sorunlar yaşanıyor. Eve yakın yerlerde istihdam edilmeleri gerekiyor. Devlet de özel de özürlü istihdam etmeyi tercih etmiyor. Bir de dışlanma ve diğer çalışanlardan farklı ücret verilmesi söz konusu. (V1)**

Velilerin tamamı istihdam politikalarının yetersizliğine ilişkin görüş bildirmişlerdir. Zihinsel engelli yetişkinlerin istihdamlarına ilişkin geliştirilebilecek politikalarla ilgili olarak görüşme yapılan velilerden tamamı varolan kota sisteminin değiştirilmesi gerektiğini, zihinsel engellilere özel kontenjanların ayrılması gerektiğini, düzeylerine uygun iş alanlarının yaratılması gerektiğini, ailelerin ve işverenlerin bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Velilerin büyük bir kısmı ise zihinsel engelli istihdam eden işverenlere teşviklerin artırılması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yine velilerin çoğunluğu tarafından zihinsel engelli bireylere yönelik uygulamaya dönüt mesleki eğitimlerin verilmesinin onların istihdam şanslarını artıracağı ifade edilmiştir. Ayrıca velilerden yalnızca bir tanesinin bu alanla ilgili ayrı bir bakanlık oluşturulması yönünde görüşü de mevcuttur.

BÖLÜM V
SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına dayanan sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Araştırma sonucu elde edilen bulgulara dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Hafif Düzeydeki Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimlerine İlişkin Sonuçlar

Hafif düzeydeki zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri konusunda bu bireylerin yararlanabileceği ayrı bir eğitim örgütlenmesinin olmadığı, var olan uygulamaların ise bireylere mesleki beceri anlamında yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu konuda toplumun tüm kesimlerine hizmet veren halk eğitimi merkezleri başta olmak üzere, zihinsel engellilere yönelik açılmış olan iş okulları ve iş ve istihdamla ilgili İŞ-KUR'da görev yapan yöneticiler kurumlarını ilgilendiren yasal metinler çerçevesinde bu hizmeti sunduklarını ve bu yöneticilerden yarısı sundukları bu hizmetin yeterli olduğunu belirtmelerine rağmen veli ve işverenlerin büyük bir kısmının sunulan bu hizmetin varolan ihtiyacı karşılamadığı yönündeki görüşleri bu alanda yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu yetersizliğin nedenleri arasında donanım eksikliği ve okullaşma oranının düşüklüğü başta olmak üzere, temel eğitimin yeterli olmayışı ve ailenin yıpranmış olması bilinçsizlik,

eğitimsizlik, dışlanma, haksızlığa uğrama vb. sayılmaktadır. Zihinsel engelli bireylerin meslek edinememe nedenlerine bakıldığında yine tüm katılımcıların bu nedenlerde ortaklaştığı görülmektedir.

Hafif düzeydeki bireylere meslek edindirme ile ilgili yapılan çalışmaların yetersizliği, başka ne gibi çalışmalar yapılabilir sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu konu ile ilgili olarak yine tüm katılımcıların ortaklaştığı söylenebilir. Tüm görüşmeciler zihinsel engelli bireylere açılacak mesleki eğitim programlarının ister meslek liseleri olsun, ister halk eğitimi merkezleri olsun, isterse İş-Kur'un açacağı kurslar olsun zihinsel engellilerin düzeylerine uygun programlar olması gerektiği yönünde ortaklaşmaktadırlar. Bu da göstermektedir ki var olan eğitim programları zihinsel engellilerin mesleki eğitim ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır. Zihinsel engellilerin toplum tarafından dışlanması konusu da özellikle ifade edilmesi gereken bir konu olarak önümüze çıkmaktadır. Tüm görüşmecilerin özellikle üzerinde durdukları bir kavram olan dışlanma zihinsel engelli bireylerin her alanda karşılarına çıkan ve onları ve ailelerini yıpratan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumunda genel anlamıyla zihinsel engellilere karşı olumsuz tutum ve davranışları, bilinçsizlik de bu bireylerin mesleki eğitimleri önünde bir engel olarak gösterilmektedir. Temel eğitimlerinden başlanarak iyi bir eğitimden geçmeleri gerektiği düşünülen zihinsel engelli bireylerin daha çok uygulamaya dönük programlardan yararlanmaları gerektiği belirtilmiştir. Yine burada özellikle vurgulanan uygun program olmayışı mesleki eğitimlerinin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hafif Düzeydeki Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamlarına İlişkin Sonuçlar

Bu araştırma göstermiştir ki zihinsel engellilere ilişkin ayrı bir istihdam politikası mevcut değildir. Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı hakkında Yönetmelik kapsamında istihdam edilebilen zihinsel engellilerin tüm engel gruplarına bakıldığında istihdam olanaklarından en az yararlanan grup

olarak karşımıza çıkmaktadır. İşverenlerin zihinsel engelli istihdam etme nedenlerine bakıldığında yalnızca bir işverenin kota sistemi gereğince istihdam ettiğini, diğer işverenlerin tanıdık olduğu için istihdam ettiğini görüyoruz. Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bir gerçek de hem mesleki eğitimleri hem de istihdamları konusunda özel bir ilginin ve yaptırımın olmayışı zihinsel engellilerin istihdamını zorlaştırmaktadır. İş okullarındaki staj uygulamaları da dahil olmak üzere bireylerin özel uğraşları ve çabaları sonucunda bu bireyler ancak istihdam edilebilmekte pek çoğu da bu fırsatı bile bulamamaktadır. Kısacası var olan istihdam haklarından zihinsel engelliler yararlanamamaktadırlar.

Özellikle hafif düzeyde zihinsel engellilerin istihdamına ilişkin var olan politikaların yetersizliği tüm görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. İstihdam edilememe nedenleri arasında ilk sırayı eğitimlerinin yetersizliği alırken genel olarak dışlanmaları, haksızlığa uğramaları, varolan kota sisteminin yarattığı dezavantajlar ifade edilmiştir. Ayrıca genel olarak ülkedeki işsizlik oranının yüksekliğinde işverenlerin zihinsel engelli çalıştırmayı her şeyi göze alarak tercih etmemeleri de ayrıca ifade edilmiştir. Bununla birlikte tüm görüşmeciler tarafından yetersizliği kabul edilen istihdam politikalarının nasıl geliştirilebileceği konusunda da öncelikli olarak varolan kota sisteminin değiştirilmesi gerektiği, gerekirse kota sistemi içerisinde ayrı oranlar belirtilmek suretiyle zihinsel engellilere kontenjan verilmesi gerektiği, uygun iş olanaklarının yaratılması gerektiği, mesleki eğitim adına uygun kursların açılması gerektiği, engelli istihdam edenlerin desteklenmesi gerektiği, engelli çalıştırmanın bir zorunluluk olarak devlet garantisine alınması gerektiği, işverenlerin, ailelerin ve genel anlamda toplumun bilinçlendirilmesi gerektiği öncelikli olarak ifade edilmiştir.

Yukarıda ifade edilen görüşlere bakıldığında görüşmeye katılan yönetici, işveren ve velilerin görüşlerinin farklılaşmadığı, aynı sorunların ve görüşlerin ifade edildiği görülmüştür.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında işverenler, yöneticiler ve velilerin zihinsel engellilerin mesleki eğitimleri ve istihdamlarına yönelik politikalara ilişkin değerlendirmelerinin ortaklaştığı, adı geçen üç grubunda benzer sorunları benzer kavramlarla ifade ettikleri görülmüştür.

Özürlülerin istihdam aşamasından çok önce korunmaları ve ihtiyaç duydukları eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmaları gerekmektedir. Aksi takdirde işverenleri özürlüleri istihdam etme konusunda zorlamak, birtakım cezai yaptırımlar öngörmek tek başına yeterli olmayacaktır. Bunun yanında, ülkemizde istihdam yöntemi olarak benimsenen kota ve kota-ceza yönteminin yanında başka istihdam yöntemlerinin de ele alınması gerekmektedir. Bu yöntemlerden birisi de zihinsel engelliler ve ağır derecede engelli olan bireyler için geliştirilen korumalı istihdam yöntemidir (AKTAŞ, GERGİN, KUZ, ve diğerleri, 2004).

Son olarak tüm işveren, yönetici ve veliler hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri ve istihdamlarına ilişkin varolan politikaların geliştirilmesi konusunda şu noktalara yer verilmiştir. Görüşmecilerin, zihinsel engellilere uygun eğitim programlarının ve iş alanlarının oluşturulması gerektiği, varolan kota sisteminin değiştirilmesi gerektiği, gerekirse ayrı bir kontenjan ayrılması gerektiği, genel olarak toplumun bilinçlendirilmesi gerektiği, engellilerin iyi bir eğitim almaları gerektiği gibi önerilerinin olduğu görülmüştür.

Öneriler

Bu araştırma sonunda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

İş eğitimi ve mesleki eğitim programlarında zihinsel engellilere, engel düzeylerine uygun alanlara yönelik beceri kazandırılması önerilmektir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinmelerine yönelik yapılan çalışmaların var olan ihtiyacı karşılayabilmesi için engelli bireylerin öğrenme özelliklerine uygun eğitim ortamların düzenlenmesi önerilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinmelerine yönelik yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar var olan ihtiyacı karşılayamadığından bu çalışmaların ve politikaların değiştirilmesi önerilmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30.maddesi uyarınca, işverenler 50 ve daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde en az %3 oranında özürlü çalıştırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu oran içerisinde en az paya sahip olanın zihinsel engelliler olduğu tespiti yer almaktadır. Var olan kota sisteminden engellilerin daha fazla yararlanmalarını sağlayacak politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek edinememelerine neden olan etkenlerin başında gelen bilinçsizlik, bilgisizlik gelmektedir. Bu konuda yalnızca engelli bireylerin yakınları değil tüm toplum bilinçlendirilmesi önerilmektedir.

Zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri ve istihdamları konusunda aileler başta olmak üzere, okul/kurum yöneticileri ve işverenlere, zihin engelli bireyler, bu bireylerin öğrenme ve çalışma özellikleri konusunda destek eğitim hizmeti sunulması önerilmektedir.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

İlgili araştırmalar incelendiğinde zihinsel engelli bireylerin özellikle hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimlerine ve istihdamlarına ilişkin sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak ileri araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunulabilir.

Araştırma bulgularının genellenebilirliğini artırmak için araştırma başka ortamlarda, başka yönetici, işveren ve velilerle ve başka araştırmacılar tarafından yinelenebilir.

Mesleki eğitimleri konusunda yapılan çalışmaların daha derinlemesine değerlendirilmesi için yalnızca mesleki eğitim veren kurumların görüşleri alınmak suretiyle benzer çalışmalar desenlenebilir.

Araştırmayı gerçekleştirirken yapılan görüşmeler sırasında araştırmacı özellikle zihinsel engelli birey çalıştıran işverenlere ulaşma konusunda sıkıntı yaşamıştır. Zihinsel engelli çalıştıran kurum/işyeri tespit etme konusunda kişisel ilişkiler kullanılmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda araştırmacının bu zorluğu dikkate alarak hareket etmesi, daha kurumsal düzeyde destek alması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Alkan Meşhur, H. F., Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılma Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi, *ÖZ-VERİ Dergisi.* Aralık 2004 . *Cilt: 1* (2) ,153- 375.

Aysoy, M. (2004). *Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası.* Ankara: Açı Kitaplar.

Balcı, A. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Baran, N. (2003). *İşverenlerin Zihin Engelli Bireylerin İstihdamlarına İlişkin Görüş ve Önerileri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Briggs, C. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research.* Cambridge University Pres.

Cavkaytar, A. (1998) *Zihin Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Çağlar, D. (1979). *Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi*. (Genişletilmiş 2. Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.

EĞİTİM-SEN.(1998). *Özel Eğitim Gerektiren Bireylerin Eğitim Hakkı,* Eğitim Hakkı Komisyonu, Demokratik Eğitim Kurultayı Ön Raporları**.** Ankara.

Ekmekçi, Ö. (1987). Yeni Tüzük Hükümleri Uyarınca Sakat İşçi Çalıştırma Yükümü, *İstanbul Barosu Dergisi*, *C.IV*, S.6., İstanbul.

Erbahçeci, F. (1992). *Mesleki Rehabilitasyon Merkezinde Özürlülerin Çalışma Kapasitelerinin Değerlendirilmesi ve Eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Erdiken, B**.** *Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu'ndan Mezun Olmuş İşitme Engelli Öğrencilerin İstihdamı, İş Durumlar ve Ayrımcılık.* web:http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3isitmeozurluisayrim.htm

Eripek, S. (Editör). (1998). *Özel Eğitim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Geray, C. (2002). *Halk Eğitimi.* (Genişletilmiş 3. Basım). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Hesapçıoğlu, M. Ve Durmuş, A. (Editörler). (2006). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (1994). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama.* Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Karasar, N.(1984). *Bilimsel Araştırma Metodu.* Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.

Karataş, K.,(2001). Özürlülerin İstihdamı ve Çalışma Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar, Kasım Karataş (Ed.), *Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları,* Ankara: Körler Federasyonu Yayını*, No:4, 2001b:141-151*

Lowe, John. (1985). *Dünyada Yetişkin Eğitimine Toplu Bakış* (Çev.T.Oğuzkan). Unesco Türkiye Milli Komisyonu. (Eserin orijinal 2. baskısı 1982'de yayımlandı).

Milli Eğitim Bakanlığı. (1991). *I. Özel Eğitim Konseyi Raporlar Görüşmeler Kararlar.* Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. 31 Mayıs, 26184 sayılı Resmi Gazete.

Mutluoğlu, L., Türkiye'de Çıraklık Eğitimi Sisteminde Özürlüler, *ÖZ-VERİ Dergisi.* Aralık 2004 . *Cilt: 1* (2), (153- 375)

Mutluoğlu, L. (2003). *Türkiye'de Özürlülerin Çıraklık Eğitim Sisteminden Yararlanmaları Konusunda Mesleki Eğitim Merkezleri, Meslek Odaları ve Özürlülere Yönelik Faaliyette Bulunan Sivil Toplum Örgütleri Yöneticilerinin Görüş, Öneri ve Beklentilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Okur, Nejla. (2001). *Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Özmen, E.S. (1996*). İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Seyyar, A**.** *Uluslar Arası Boyutuyla Özürlü Kota Sistemi,* http://www.sosyalsiyaset.com/documents/ozurlu_kota_sistemi.htm

Soyal, E. (1993). *Özürlülerin Mesleğe Yönlendirilmesi-Çalıştırılması ve Bunda Toplum Örgütlerinin Rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2. Basım) (2006). *Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat.* Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (1999). *I. Özürlüler Şurası Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler- Komisyon Raporları ve*

Genel Kurul Görüşmeleri. Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2005). *II. Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler, Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri.* Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2004). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı.

Tufan, İ. ve Arun, Ö. (Ocak 2006). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi.* Ankara, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). Web: http://www.ozida.gov.tr/arastirma/ilerianaliz/ilerianaliz.doc adresinden 10 Ocak 2008'de alınmıştır.

Türk Eğitim Derneği. (1983). *Türkiye'de Meslek Eğitimi ve Sorunları*. Ankara, Türk Eğitim Derneği.

Uç, G. (1990). *Sakatların İstihdamı Sorunu.* Ankara: İİBK Genel Müdürlüğü Yayını.

Uğuzer, Karçkay, K. (2001) *Employment Policies and Their Implıcations for Disabled Population in Turkey,* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü, Ankara.

U.N. (1993). *Standart Rules on the Equalisation of Opportunuties for Person with Disabilities,* Web: http://www.un.org/Depts/escap/decade/st-rules.htm adresinden 23 Aralık 2007'de alınmıştır.

Ültanır, E ve Ültanır, G. (Haziran 2005). *Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar.* Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1; 1-23. Web: http://efd.mersin.edu.tr/dergi/meuefd_2005_001_001/pdf/meuefd_200

5_001_001_0001-0023_ultanir&ultanir.pdf adresinden 10 Ocak 2008'de alınmıştır.

Yener, S. (1992). *Sakatların İstihdamı. İş ve İşçi Bulma Kurumu 1. İstihdam Seminerleri.* Ankara: İİBK Yayını. No:272, 101-113.

Yıldırım, A., Şimşek H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Z., (2001). *Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyon Uygulamaları.* Yayımlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.

Yılmaz, Z., (2004). Çalışan Özürlülerin İş Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunları Etkileyen Etmenler, *ÖZ-VERİ Dergisi*, 1, 2, 21-45.

EK 1.

HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İŞVEREN GÖRÜŞME FORMU

Sayın İşveren,

Türkiye'de hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesi konulu bir yüksek lisans tezi yürütmekteyim. Bu araştırma kapsamında zihinsel engelli birey çalıştıran işverenler ile görüşmeler yapmaktayım.

Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler, sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Görüşmenin yaklaşık otuz dakika süreceği tahmin edilmektedir.

Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Satı Özdemir
Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Halk Eğitimi Programı

Görüşme Formu

I. BÖLÜM

Kişisel Bilgiler:

1. Cinsiyetiniz: Kadın □ Erkek □

2. Yaşınız:

3. Eğitim durumunuz:

   □Okumaz yazmaz

   □İlkokul

   □İlköğretim

   □Lise ve dengi

   □Ön lisans

   □Lisans

   □Mastır

   □Doktora

   □Diğer(Belirtin):……

4. İşyerinde yapılan işin niteliği nedir?

   □Sanayi

   □Hizmet

   □Tarım

   □Diğer (Belirtin)……..

5. İşyeriniz hangi iktisadi faaliyet kolunda yer almaktadır?

   □Tarım ve ormancılık

   □İmalat sanayi

   □İnşaat ve bayındırlık işleri

   □Toptan ve perakende ticaret

   □Lokanta, Otel, Eğlence Yerleri

   □Ulaştırma ve Haberleşme

   □Banka, Muhasebe ve Finans Kuruluşları

   □Sosyal Hizmetler

   □Sağlık Hizmetleri

   □Diğer(Belirtin):……

6. İşyerinde halen kaç kişi çalışıyor?.....

7. İşyerindeki göreviniz nedir?

   □İşyeri sahibi

   □Genel Müdür

   □Personel Müdürü

   □Diğer(Belirtin):……

II. BÖLÜM

Görüşme soruları:

A. Mesleki Eğitim

1. Hafif düzeyde zihinsel engellilerin **mesleki eğitimi** konusunda tanınan haklarla ilgili bilgi sahibi misiniz?

   □Evet

   □Hayır (SORU 3'E GEÇİN)

2. Bu konudaki bilginizi yeterli buluyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

3. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin **mesleki eğitimleri** konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

   □Evet (SORU 5'E GEÇİN)

   □Hayır

   □Fikrim yok. (SORU 5'E GEÇİN)

4. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklar mısınız?

   ……

   ……

   ……

   ……

   ……..

5. İşyerinizde çalışan hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin **meslek eğitim**lerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

   □Evet yeterli

   □Hayır yeterli değil.

6. İşyerinizde çalışan hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek becerilerinin geliştirilmesi konusunda herhangi bir **yetişkin eğitimi kurumundan** destek alıyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır(SORU 8'E GEÇİN)

7. Alıyor iseniz nerden? Ne kadar süre ile?

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

8. Almıyor iseniz neden?

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

9. Genel olarak hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye ilişkin yapılan çalışmaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

10. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik başka ne gibi çalışmaların yapılması gerekmektedir?

    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

B. İstihdam

1. Hafif düzeyde zihinsel engellilerin **istihdamları** konusunda tanınan haklarla ilgili bilgi sahibi misiniz?

   □Evet

   □Hayır

2. Bu konudaki bilginizi yeterli buluyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

3. İşyerinizde hafif düzeyde zihinsel engelli birey/bireyler çalıştırmanızın nedenleri nelerdir?

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

4. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin **istihdamları** konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

5. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

6. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin uygulanan politikaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
   ( ) Evet
   ( ) Hayır

7. Sizce hafif düzeyde zihinse engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin başka ne gibi politikaların geliştirilmesi gerekmektedir?
   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

EK 2.

HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN VELİ GÖRÜŞME FORMU

Sayın Veli,

Türkiye'de hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesi konulu bir yüksek lisans tezi yürütmekteyim. Bu araştırma kapsamında veliler ile görüşmeler yapmaktayım.

Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler, sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Görüşmenin yaklaşık otuz dakika süreceği tahmin edilmektedir.

Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Satı Özdemir
Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Halk Eğitimi Programı

Görüşme Formu

I. BÖLÜM

Kişisel Bilgiler:

8. Cinsiyetiniz: Kadın □ Erkek □

9. Eğitim durumunuz:

□Okumaz yazmaz

□İlkokul

□İlköğretim

□Lise ve dengi

□Ön lisans

□Lisans

□Mastır

□Doktora

□Diğer(Belirtin):…….

10. Velisi olduğunuz bireye yakınlık dereceniz?

□Annesi

□Babası

□Anneannesi/Babaannesi

□Dedesi

□Amcası/Dayısı

□Teyzesi/Halası

□Kardeşi

□Diğer(Belirtin):…….

11. Velisi olduğunuz bireyin yaşı: ……

12. Velisi olduğunuz bireyin eğitim durumu:

□Okumaz yazmaz

□İlkokul mezunu

□İlköğretim mezunu

□Özel eğitim sınıfı mezunu

□İş Okulu mezunu

□Lise/dengi okul mezunu

□Yüksekokul mezunu

□Diğer(Belirtin):…….

II. BÖLÜM

Görüşme soruları:

A. Mesleki Eğitim

4. Velisi olduğunuz birey herhangi bir **mesleki eğitim** kurumundan eğitim aldı mı? Hangisinden?

   □Evet

   □Hayır

5. Hafif düzeyde zihinsel engellilerin mesleki eğitimi konusunda tanınan haklarla ilgili bilgi sahibi misiniz?

   □Evet

   □Hayır (SORU 4'E GEÇİN)

6. Bu konudaki bilginizi yeterli buluyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

7. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

   □Evet (SORU 6'YA GEÇİN)

   □Hayır

   □Fikrim yok. (SORU 6'YA GEÇİN)

8. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklar mısınız?

   ……

   ……

   ……

   ……

   ……

9. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

10. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin meslek becerilerinin geliştirilmesi konusunda herhangi bir yetişkin eğitimi kurumundan destek alıyor musunuz?

    □Evet

    □Hayır

11. Alıyor iseniz nerden? Ne kadar süre ile?

    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

12. Almıyor iseniz neden?

    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

13. Genel olarak hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye ilişkin yapılan çalışmaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

    □Evet

    □Hayır

14. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik başka ne gibi çalışmaların yapılması gerekmektedir?

……

……

……

……

……

B. İstihdam

1. Hafif düzeyde zihinsel engellilerin istihdamları konusunda tanınan haklarla ilgili bilgi sahibi misiniz?

   □Evet

   □Hayır (SORU 3'E GEÇİN)

2. Bu konudaki bilginizi yeterli buluyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

   □Fikrim yok.

3. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamları konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

   □Evet (SORU 5'E GEÇİN)

   □Hayır

4. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

……

……

……

……

……

5. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin uygulanan politikaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

   □Evet (SORU 7'YE GEÇİN)

   □Hayır

6. Sizce hafif düzeyde zihinse engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin başka ne gibi politikaların geliştirilmesi gerekmektedir?

   ……

   ……

   ……

   ……

   ……

EK 3.

HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERE MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAMLARINA İLİŞKİN POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN YÖNETİCİ GÖRÜŞME FORMU

Sayın Yönetici,

Türkiye'de hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirme ve istihdamlarına ilişkin politikaların değerlendirilmesi konulu bir yüksek lisans tezi yürütmekteyim. Bu araştırma kapsamında İş Okulu Yöneticileri, Halk Eğitim Merkezi Yöneticileri, İş-Kur Yöneticileri ile görüşmeler yapmaktayım.

Görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler, sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Görüşmenin yaklaşık otuz dakika süreceği tahmin edilmektedir.

Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Satı Özdemir
Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Halk Eğitimi Programı

Görüşme Formu

I. BÖLÜM

Kişisel Bilgiler:

13. Cinsiyetiniz: Kadın □ Erkek □

14. Kurumunuz;

□İş Okulu

□Meslek (Çıraklık) Eğitim Merkezi

□Halk Eğitim Merkezi

□İş-Kur

□İşverenler

□Veliler

15. Kurumdaki Göreviniz

.....

16. Eğitim durumu:

□Okumaz yazmaz

□İlkokul

□İlköğretim

□Lise ve dengi

□Ön lisans

□Lisans

□Mastır

□Doktora

□Diğer(Belirtiniz):……

II. BÖLÜM

Görüşme soruları:

A. Mesleki Eğitim

15. Kurumunuzun işleyişini düzenleyen yasal metinlerde (Yasa, Yönetmelik, Yönerge, Genelge vb.) engelli bireylerin **mesleki eğitimlerine** ilişkin düzenlemeler var mı?

□Evet

□Hayır (SORU 5'E GEÇİN)

16. Var olan bu düzenlemeleri yeterli buluyor musunuz?

□Evet

□Hayır

17. Kurumunuz işleyişini düzenleyen yasal metinlerde engellilerin mesleki eğitimlerine ilişkin yer alan düzenlemeleri (maddeleri) uygulama alanı buluyor musunuz?

□Evet

□Hayır

18. Bulamıyorsanız nedenleri nelerdir?

……

……

……

……

……..

19. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

□Evet (SORU 7'YE GEÇİN)

□Hayır

20. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklar mısınız?

……
……
……
……
……..

21. Kurumunuzda hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye ilişkin yapılan çalışmalar nelerdir?

……
……
……
……
……..

22. Kurumunuzda zihinsel engellilerin eğitimi ile ilgilenen personelin mesleki yeterliliklerini yeterli buluyor musunuz? (Kurumda eğitim ile ilgili faaliyet yoksa soru sorulmayacak)

□Evet

□Hayır

23. Personelin bu konudaki eksikliklerini gidermek için ya da yeterliliklerini geliştirmek için neler yapıyorsunuz?

……
……
……
……
…….

24. Kurumunuzda hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye ilişkin yapılan çalışmaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

□Evet

□Hayır

25. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylere meslek edindirmeye yönelik başka ne gibi çalışmaların yapılması gerekmektedir?

……
……
……
……
…….

26. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimden yaygın bir şekilde yararlanabilmeleri için ne/neler yapılması gerekmektedir?

……
……
……
……
…….

27. Kurumunuzda zihinsel engelli yetişkinlerin eğitimi, işlendirmesi (iş kurma, kredi, vergi indirimi vb) konularında onları ve ailelerini bilgilendirme çalışmaları yapılıyor mu? Yapılıyor ise ne sıklıkla yapılıyor?

□Evet

□Hayır

B. İstihdam

1. Kurumunuzun işleyişini düzenleyen yasal metinlerde (Yasa, Yönetmelik, Yönerge, Genelge vb.) engelli bireylerin **istihdamlarına** ilişkin düzenlemeler var mı?

   □Evet

   □Hayır (SORU 4'E GEÇİN)

2. Var olan bu düzenlemeleri yeterli buluyor musunuz?

   □Evet

   □Hayır

3. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin **istihdamları** konusunda var olan haklardan yeterince yararlandığını düşünüyor musunuz?

   □Evet (SORU 5'E GEÇİN)

   □Hayır

4. Sizce hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin bu haklardan yararlanamama nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

5. Kurumunuzda hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin yapılan çalışmalar nelerdir?

   ……
   ……
   ……
   ……
   ……

6. Hafif düzeyde zihinsel engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin uygulanan politikaların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
   ( ) Evet
   ( ) Hayır

7. Sizce hafif düzeyde zihinse engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin başka ne gibi politikaların geliştirilmesi gerekmektedir?
   ……
   ……
   ……